

Elämäni muistelmat

Hilkka Ilona Airevuo

Olen syntynyt Jaakkiman Metsämiklissä Tuunaisen saunassa 2 pv maaliskuuta 1928

Äiti on kertonut silloin olleen sunnuntaipäivä. Pappi Lilius kastoi minut Hilkka Ilonaksi kotona.

Asuimme vielä mummolassa suuressa perheessä. Talossa oli monta setää: Paavo, Simo ja Martti.

Ja myös Tätejä: Helena, Iida ja Maija, sekä Taneli ukko ja Anna mummo, meidän äiti Tyyne ja isä

Tuomas. Minua pari vuotta vanhempi sisareni Mirjam oli kuollut 2 kk:n ikäisenä vauvana. Pienenä

mummo liekutti minua kätkyessä, jos se pysähtyi, aloin heti huutamaan. Kaikki tykkäsivät minusta

ja pitelivät sylissään vielä isompanakin, jonka muistan. Asuimme mummolassa niin kauan, että

olin lähes kolme vuotias. Luulen muistavani yhden pienen välähdyksen siltä ajalta mummolasta.

Olimme mummon kanssa menossa ulos. Rapulla mummo piti minua kädestä ja sanoi:” Elä lankii.”

Rapussa oli pieni reikä ja rapun askeleet pienelle tytölle korkeat. Silloin ei ollut vielä ollut uusia

sementtirappusia.

Muutimme Paikjärvelle syksyllä 1930. Sinne oli mummolasta noin 3 km, siellä oli Tuunaisilla toinen maatila. Uusi pieni talo oli juuri saatu valmiiksi, siinä oli tupa ja kaksi kamaria. Lisäksi oli pieni navetta, jonne tuli kaksi lehmää, Mampseli ja Rauni. Kesäksi sinne tuotiin Metsämiklistä melkein kaikki lehmät, joita Helena täti hoiti.

Kerran äiti lypsi Mampselia ja minä menin sen eteen seisomaan. Silloin se hyökkäsi minua puskemaan, minä aloin parkumaan, äiti pelasti minut. Lehmällä oli pitkät terävät sarvet. Sen takia oli aina oltava varuillaan sen lähetyvillä. Kerran seisoin rappusilla, siihen viereen tuli mummolan Juhla-niminen vasikka. Minäpä uskalsin kurottaa ja sylkäisin vasikan silmille, mutta samalla lensin korkeilta rappusilta alas. En ollut moksiskaan, kun ei sattunut, kerroin vain urotyöstä Martti-setälle. Usein jälkeempäin hän kiusoitteli minua, vai uskalsitko sylkeä vasikan silmille. Samana syksynä Martti-setä meni rippikouluun ja asui meillä, hänellä oli lyhempi matka Jaakkiman kirkkoon. Viikonlopuksi hän lähti Metsämikliin ja minä pääsin mukaan. Muistan aina, miten kovaa vauhtia mentiin, ojien kohdalla hän otti kädestä kovasti kiinni ja ilmalennossa mentiin. Olin hirveän iloinen aina kun pääsin mummolaan, kaikki siellä tykkäsivät kovasti lapsista. Sedät kiusoittelivat:” Mikä sinun nimi on?” ”Hilkka Ilona”, sanoin. Etkä ole, olet Hilkka Kiusana, riesana ja kiusana. Riipuin kiinni tätien kaulassa ja setien niskassa, ukkokin antoi kiivetä, ensin saappaan vartta ja sii-

tä syliin asti. Mummoa ei voinut yhtään rutistella, hän varoitti jo kaukaa, elä tule kohti, koskoo, koskoo. Hänen reumatismin vaivaamat jäsenet olivat hirveän kipeät ja niitä pakotti aina.

Paikjärvellä olosta muistan sellaista, kun mentiin koululle juhliin, ne olivat raittiusseuran, siellä oli näytelmä, jossa tyttö ja poika tervasivat kuuta.

Keväällä äitienpäiväjuhlassa oli ulkona näytelmä. Kuusen juurella istui valtaistuimella vuorenkuningas. Yhtenä kesänä Mensun mummo tuli Salme-serkun kanssa meille kylään. Salmella oli ihana olkihattu, jossa iso vaaleanpunainen rusetti pääläella, se oli mielestäni niin hieno. Sain kokeilla sitä päähänikin. Eräänä päivänä Salmen kanssa olimme mustikassa monta reissua, saimme aina dl:n mikit täyteen mustikoita.

Siksi ajaksi, kun Anja sisareni syntyi, pääsin mummolaan. Sitten minulle kerrottiin että, sinulle on tuotu pikkusisko toripäiviltä. Iloissani kerroin kaikille mummolassa, että sisko on tuotu toripäiviltä. Mustalaisillekin sanoin, minullapa on pien sisko, eipä sinulla ole.

Olin vanhempien mielestä hyvin luotettava. Olin varmaankin 5 vuotta vanha ja Anja 2 vuotta, kun äiti lähti Huuhanmäkeen viemään maitoa, kermaa ja voita tinkiläisille (upseerien rouville kasarmille) ja me jäimme tupaan kaksistaan siksi ajaksi. Isä ei ollut kotona. Silloin tulikin joku rouva meiltä jotain hakemaan ja kyseli:” Missä äiti on.” Osasin sanoa, että Huuhanmäessä. Ei hän meinannut millään uskoa, että olimme kahdestaan kotona. Eihän meillä mitään hätää ollut.

Meillä kävi aina naapurin aikuiset tytöt kylässä, Tolkin Anna Helvi ja Hilja. He kävivät kylpemässäkin, kun heillä ei ollut saunaa. Kormanon emäntäkin kävi usein. Anjan kanssa opimme käymään naapurissa. Oli vain polku pellon poikki, mutta ojat olivat Anjalle vähän vaikeita, piti laskea pyllymäkeä ojan pohjaan ja taas kontata ylös ei minulla ollut voimia häntä nostella.

Kerran menin Kormanoon, emäntä lähti sikapossua syöttämään, minä piipersin perässä. Aloin kehuaan:” Teillähän on iso sika.” Emäntä siihen:” Älähän nyt, teillähän on paljon suurempi.” ”Äitipä on sanonut, ettei toisen tavaraa saa moittia”, sanoin minä. Tätiä nauratti, hän kertoi tarinan kotonani käydessään.

Yhtenä kesänä isää oli raapaissut peukalosta joku tikku, vai liekö ollut naula. Sepäs siitä ärttyi ja tulehtui kamalasti, alkoi kainaloon tekemään mätää. Siihen tuli verenmyrkytys. Hänet vietiin

ihan paareilla junaan ja Viipuriin asti leikattavaksi. Äiti on kertonut, että puhuivat jo kylällä kuolleeksi. Isä tuli takaisin omin jaloin ja me oltiin hyvillään, kun hän toipilaana leikki meidän kanssa.

Muistan, kun olin n. 5-vuotias ja sairastuin kurkkumätään. Isä vei minut lääkäriin. Oli jouluaatto. Ensimmäinen lääkäri lähetti meidät toiseen lääkäriin, hänellä ei kai ollut seerumia pistokseen. Seuraavaksi mentiin taas toiselle ovelle, siellä toinen lääkäri vastaan. Minua ei varoitettu, kun yhtäkkiä pyllyyn pistettiin ja minä liukahdin. Lääkäri ärähti: Ei pidä alkaa kenkkuileman. Pois mennessämme isä mutisi, humalassa, mokomakin.

Tultiin kotiin, Emmi täti oli tullut meille jouluksi. En jaksanut yhtään pitää silmiä auki, kun kyselivät, kumpaisenko nuken halusin omakseni, täti oli luultavasti tuonut toisen. Sain kuitenkin päätettyä, että otan isomman. Äitiä huutaessa ei tullut yhtään ääntä, pieni kuiskaus vain. Äidillä oli kova huoli, ettei se tauti tartu Anjaan, joka aina yritti tulla minun luokse. Lysoli oli silloin desinfioimisaine, siihen kastetulla rätillä äiti pyyhki yhtenäen sängyn laitoja ja taisi minuakin sipaista. Ei tarttunut Anjaan, ja minäkin paranin pikkuhiljaa.

Vuonna 1934 tammikuussa meidän perhe muutti Kuokkaniemelle, Sortavalan mlk:n alueelle. Entisestä kodista oli matkaa vain n. 15 km. Tila ostettiin äidin siskon perheeltä, Lempi ja Toivo Rädyltä. Velkaakin täytyi tehdä, kun isoisältä saatu raha ei riittänyt. Yksi velka oli Hypoteekkiyhdistykseltä ja toinen isän tädin mieheltä Samuli Mieloselta.

Kun pääsimme muuttokuorman kanssa uuteen kotiin, minä olisin heti lähtenyt naapuriin tutustumiskäynnille, mutta minua ei päästetty. Seuraavana päivänä minua ei pideltyt mikään, tietä ei ollut, mutta minä tyttö kahlasin haaroja myöten hangessa ja pääsinkin Sihvosen mummon mökille.

Mummo oli tietysti utelias ja kyseli kaikenlaista. Kerroin siskosta ja kaikista asioista, lehmien nimetkin olin sanonut, kertoivat myöhemmin. Muuttokuormia oli pitkä hevosjono. Lehmät kulkivat reen perässä kytkettyinä. Heiniä oli paljon, monta kuormaa. Hevosen reessä olivat huonekalut, ne eivät ehkä kaikki sopineet samaan rekeen. Äiti ja me lapset olimme yhdessä reessä. Anja oli kääritty pumpulitäkkiin umpisukkeliin, minä sain vällyn alta kurkistella maisemia. Uuden tuvan nurkasta minä löysin serkku Kalevilta jääneen rikkinäisen puuhevosen, siltä puuttui pyörät. Sitä me Anjan kanssa vedeltiin pitkän lattiaa, kun ei ollut vielä laitettu mattoja. Myöhemmin sillä leikittiin vain ulkona.

Koululle meiltä oli matkaa kilometri. Anni-täti, enon rouva, oli siellä opettajana. Oli kiva kun, pääsin näin lähelle Salme-serkkua. Aika pian menimme käymään koululle. Salme oli ollut hinkuuskässä ja hän yski vieläkin. Salme rutisti minua kaulasta ja sanoi:” Ei se enää tartu, jos alan ryki-

mään nykäise näin leuasta”, hän näytti. Mikähän taikatemppu se lie ollut, ei sitä muistaakseni käy-
tetty. Saman vuoden syksyllä eräänä päivänä minulle sanottiin, että huomenna menet kouluun.
Vanhemmat olivat päättäneet, että Salme, minä ja Auvisen opettajan poika Raimo pannaan 6-vuo-
tiaina kouluun. Koulua oli jo pidetty muutama viikko. Olin ihan töllö, en tuntenut edes kaikkia kir-
jaimia. Oli tosi vaikea oppia tavaamaan esimerkiksi: Ja-sana. Kai se sitten jotenkin alkoi onnistu-
maan, kun en luokallekaan jäänyt. Pakkasilla minulle käärittiin päähän pitkä villainen kaulahuivi
ja niskasta solmuun, ei jäänyt kuin vähän nenää ja silmät näkyviin. Tarkenin hiihtää kouluun.
Naapurin lapset joutuivat minua odottamaan tuvassakin lähtiessä ja myös matkalla kouluun.

Seuraavana syksynä koulu oli alkanut. Olin koulussa, kun meidän palvelija Olga tuli koululle An-
ni-tätiä hakemaan meille, koska Terttu-sisko alkoi syntymään. Minulle sanottiin, että saan olla
koululla yötä Salmen luona. Anja muistaa, että hänetkin tuotiin koululle. Salmen kanssa aaviste-
limme mitä on tapahtumassa. Salme vielä sanoi:” Mitä jos äitisi kuolee?” Seuraavana aamuna
meille sanottiin, että sisko on syntynyt. Koulusta tultua näin vauvan, se nukkui pienen kamarin
pöydällä puisessa pärekorissa. Anjapa ei tykännyt uudesta vauvasta ollenkaan. Hän sanoi äidille:”
Äiti on ihan hupsu, se pitää viedä heti paikalla pois.” Meillä oli sinä kesänä ainoan kerran palvelija
nimeltään Olga Pantsu. Sinä päivänä, kun Terttu syntyi, äiti oli ollut pellollakin, sitten hän oli kir-
nunnut voita 15 kg. Sitten alkoi vauvan teko. Terttu oli pienenä hyvä oppimaan runoja ja lauluja
ulkoa. Hän lauloi ihan nuotilleen, vaikka ei sanat vielä tulleet oikein. Sihvosen mummo päivitteli:”
Tämä lapsi on liian viisas, hän ei elä pitkään. Se tuntui pahalta, mutta eipä se onneksi käynyt to-
teen.

Kotimme oli vähän huonossa kunnossa sisältä päin, pinkopahvit repeytyneet alalaidasta, sahajau-
hoja tippui lattialle. Laitettiin sitten paksu Enso-pahvi seiniin ja maalattiin tupa siniharmaaksi ja
Kamareihin tuli tapetit pahvin päälle. Kattoihin paneelilaudoitus. Lattiakin tuli sileäksi paksun
maalin peittoon. Minä sain avustaa isää tapettien asettelussa.

Kesällä kävimme melkein joka sunnuntai pyhäkoulussa. Monesti mentiin Rädynsopelle asti. Sinne
menimme osan matkasta veneellä Voitjärveä pitkin soutamalla. Silloin meitä oli viemässä Mielo-
sen pojat ja Iida, joka oli pyhäkoulunopettaja. Muut opettajat olivat, Kiiverin Jaakko ja Lea, sekä
Kolmosen Elviira. Lisäksi oli talvisin Anni tätikin. Kävimme myös muilla kylän kulmilla, niin
kuin Hyvärisen niemellä ja Ilomäen taloissa. Pyhäkoululaiset tekivät myös kerran retken Sortava-
laan ja kirkkoon. Käveltiin ensin 3 km asemalle, sitten junalla Kaupunkiin. Iida halusi meidän nä-

kevän hautauksenkin, joten menimme katsomaan hautausmaalle, kun jotain ihmistä haudattiin. Sivusta katselimme vain. Silloin saimme kioskista ostaa jäätelöt ja limonadit, olipa herkkuja. Omat eväät olivat mukana, voileipiä.

Arkisin kesällä, äidillä ja isällä oli paljon töitä. Äitikin oli, joka välissä pellolla, silloin kun ei ollut lypsämässä tai ruuanlaitossa. Meidän lasten työ oli illalla hakea lehmät kotiin metsästä. Taisin olla kahdeksan vuotta, kun se minulle uskottiin. Minä vaadin aina Anjan mukaani. Hän oli vasta viisi vuotta, oli turvallisempi kahdestaan kulkea siellä metsätiellä. Isä opetti meidät kulkemaan polkua pitkin metsän ympäri. Täytyi aina vähän väliä pysähtyä kuuntelemaan lehmän kelloa, sitten vain luokse ja hokemaan:” He, pois kottii, he.” Lehmät valitsivat mistä kautta kotiin tultiin ja aina ne sinne osasivat. Meillä oli aina pitkät vitsat käsissä, kun täytyi aina varmistaa turvallisuus, se Mampseli pelkäsi kyllä piiskaa, ei se silloin puskemaan tullut. Kerran emme löytäneetkään lehmää, kello ei kuulunut mistään päin, olimme tulossa kotiin jo kun, isä tulikin vastaan ja sanoi:” Ne on tuolla Surkevaaran rinteessä, pihaan ne näkyivät, sen takia ette löytäneet niitä.” Kerran Anja meni edeltäpäin aukaisemaan veräjää, hän oli aidan yli kiipeämässä, Mampseli ehätti puskemaan Minä juoksin kiireesti pelastamaan Anjan. Mampseli sai kunnolla selkäänsä, taisin kurittaa sitä koko loppumatkan, kotiin asti.

Päivällä, kun vanhemmat lähtivät pellolle, meille annettiin työksi tiskata astiat ja separaattori. Usein unohduimme leikkimään, vesikin oli kylmennyt ja sitten olikin jo kiire. Pelkäsimme, että jos vaikka tulevat tuvassa käymään, eikä työt ole tehty. Terttu osasi jo huutaa, Hilikka tiskaa ja Anja kuivaa, niin se tehtiinkin.

Sinä kesänä, kun Terttu ei vielä kävellyt, minun oli aina sitä kannettava, jos vaikka ulos mentiin. Selässä oli vähän helpompi viedä, pidin toisesta kädestä ja toisesta jalasta kiinni kantaessani. Koh-ta hän oppi itsekin kiinni pitämään, suorastaan kuristi kurkusta. Pelkäsi raukka varmaan putoavansa. Uimaankin me haluttiin, saimme käydä savihaudassa, jossa oli vettä vähän yli polveen asti. Vähän isompana menimme Hermannin Lainan ja Eilan kanssa valtaojaan uimaan, siellä ei riittänyt kädet pohjaan ja niin saatiin uinnin alkeitten oppia. Ilolampeen saimme mennä vasta kun osasimme oikein kunnolla uida. Joskus pääsimme Voitjärvelle asti uimaan, ainakin silloin kun Sihvosen mummolle tuli kylään Suojärveltä tytär lapsineen. Heillä oli kolme tyttöä, Kirsti, Kerttu ja Eeva. Nämä tytöt osasivat jo pienenä uida, heitä oli isä opettanut liukumaan, joka oli ihan outo asia meil-le. Talvella tämä Sihvosen mummo tuli meille mielellään saunaan, ettei tarvinnut pakkasella omaa

saunaa lämmittää. Hän oli kova ottamaan löylyä. Lauteilla hän hoki:” On löyly on, uhmalla on.” Kerran syksyllä hän oli taas saunomassa ja lähti kotiin. Jokin ajan päästä isä huomasi meidän riihen kohdalla metsänreunassa lyhdyn tuikkivan. Mummohan se siellä oli eksynyt, Hermanni oli kyntänyt pellon, josta polku vei hänen mökilleen, ei ihme, jos pimeällä eksyi. Mummo saatettiin kotiinsa.

Alakoulussa ollessani toisella luokalla olimme syksyllä harjoittelemassa tonttu- ja keijuleikkejä. Rupesin lähtemään kotiin niin eteisen naulassa ei ollutkaan takkiani. Viimein huomasin jotain penkin ja seinän välissä mytyssä. Vedin esiin, ja voi kauhistus, takilla oli isot ”latakat”, se haisi kamalasti. Me juoksimme opettajalle kiireesti sanomaan. Ope tuli yläkerrasta ja kaikki olivat ymmällään, mikä tämän on tehnyt. Kun minulla ei ollut takkia, menin tietysti Salmen kotiin yläkertaan. Ei mennyt kauan, kun äiti saapui koululle vihaisena, miksi en tullut kotiin. Lainattiin Salmelta takki viikoksi, eihän hän tarvinnut takkia, kun asui koululla. Alakoulun ope pesi ja kuivatti takin ja toi puhtaana minulle. Toiset lapset kyselivät, oliko se sinun takkisi? Minua hävetti kamalasti, kun oli niin nolosti käynyt. Eihän se minun vikani ollut. Syyllinen kyllä selvisi. Poikaa pidettiin nurkassa joka päivä viikon verran. Hän oli kyseisenä päivänä ”pilannut ilman” ja laitettu eteiseen tuulettumaan, eikä mennyt huussiin, kun oli tarve. Onkohan kenelläkään näin kamalia koulumuistoja?

Kerran isä vei minut asemalla ja kauppoihin, että osaisin sinne itsekseni myöhemmin. Niinpä äiti sanoi kerran:” Nyt pääsette kauppaan”, silloin taisi olla hiivan ostoa. Hän pani mukaamme kananmunia kenkälaatikkoon, jotka piti viedä kauppaan myytäväksi. Kuljimme jalkaisin maantietä pitkän, silloin porhalsi kuorma-auto kovaa kyytiä takaa. En ollut monestikaan nähnyt autoa. Anja säikähti niin, että meni ojan yli pellolle asti. Seuraavaksi menimme tiilitehtaan alueen läpi, siitä kaikki kulkivat. Me nähtiin miten naiset tekivät käsin tiiliä. Pehmeää savea pantiin muottiin, tasoiteltiin hyvin ja sitten kaadettiin laudoille riviin kuivumaan. Myöhemmin ne poltettiin kestäviksi. Sitten meille tuli mieleen, että onkohan kauppa vielä auki. On se vielä, menkää sukkelaan, naiset sanoivat. Pistimme juoksuksi ja hyvin kerittiin. Kaupan neiti punnitsi munat ja ilmoitti, että täällä on aika paljon rikkonaisia. Kotiin mennessä pelkäsimme mitä äiti sanoo. Ei äiti torunut, vaan keitti illalliseksi paksun munavellin.

Sihvosen mummon yhdellä tyttärellä oli Väinö niminen poika. Hän oli minua muutaman vuoden vanhempi, mutta ihme kyllä viihtyi meidän pikkutyttöjen seurassa. Mielestämme hän oli paras poi-

ka, jonka tunsimme. Oikeastaan kaikki pojat olivat ilkimyksiä, paitsi serkku pojat, niitä piti sietää. Mielosen poikia ei tarvinnut pelätä, he tekivät aina mitä me pyydettiin, olivathan hekin pikkuserkkuja. Meillä oli Anjan kanssa aikomus jäädä vanhaksi piiaksi ja olisimme tehneet, meidän maalle mökin itsellemme. Anja keksi sitten, että otetaan Markkasen Väinö sinne isännäksi. Minä ymmärsin, ettei se ihan oikein niin mene, jos kerran ollaan vanhoja piikoja. Joka kesä pääsimme mummolaan marja- tai omena-aikaan. Sitten herkuteltiin oikein kunnolla. Usein olimme viikon mummolassa, siellä oli myös serkkuja ja hauskaa oli. Kerran ukko pyysi meitä paimentamaan lehmiä Amerikan pellolle, kun hänellä oli jonnekin menoa. Siellä oli iso lato tyhjillään, jossa oli hyvä lankkullattia. Arvo keksi, että aletaan tanssimaan, hän soitti itse kammalla musiikkia. Me olimme tanssivinaamme ja hauskaa oli. Yhtäkkiä seinään lyötiin, me säikähdimme. Ukko se vain sieltä tuli meitä vapauttamaan paimenesta. Tunsimme jotenkin syyllisyyttä, ukkohan oli kovasti uskovainen mies. Ei hän meitä torunut, antoi vain karamellia paimenille.

Kerran talvella mummolassa ollessani minut laitettiin ukon viereen nukkumaan. Se kamari, jossa ukko ja mummo nukkuvat oli kuuma. Meidän mielestä kuin sauna. Kotona olimme tottuneet viileään. Minä olin jo illalla vastustellut sitä, mutta eihän sitä voinut alkaa kiukuttelemaan moisesta asiasta. Seuraavana aamuna he löysivät minut lattialta nukkumasta, eikä minulla ollut rihmankiertämää päälläni. Olin unissani riisunut ja mennyt lattialle nukkumaan. Sen jälkeen eivät enää laittaneet minua sinne kamariin nukkumaan.

Kesällä heillä ollessamme kävimme aina joella uimassa. Sinne oli sen verran matkaa, että pois tullessa oli jo yhtä kuuma kuin mennessäkin. Kun mansikat puutarhassa olivat kypsiä, täti sanoi: ”kerää tuo puolenlitran muki melkein täyteen marjoja ja niin tehtiin. Sitten kaadettiin päälle maitoa ja sokeria. Olipas hyvä annos, kullakin samanlainen. Se herkku jäi kyllä mieleen. Mummolan toistuvassa, se oli melkein kuin sali, oli sellainen senkki, jossa tädit säilyttivät pikkuleipiä ja muita herkkuja. Aina kun huomasimme jonkin heistä menevän sinne kamariin, menimme perässä. Makupaloja saimme aina, jos ei muuta niin kuivattuja omenoita. Mummo istui kaiken syksyä, kuori ja viipaloi omenoita. Ne kuivattiin vähän lämpimässä leivinuunissa, tulivat ihan makeiksi ja nahkeiksi.

Eräänä kesänä, heinäaikaan, niittokoneen liipasin katkesi. Isä alkoi uutta veistämään. Minut hän lähetti perä Mieloseen hakemaan jakoavainta lainaksi. Kun tulin takaisin, isä oli kamarin sängyssä kyljellään, selässään pitkä haava. Verta ei enää vuotanut, mutta rumasti se irvisti. Kirves oli jotenkin ylös kohottaessa tarttunut oven karmiin ja sitten singonnut selkään. Sitten hän lähti Sortavalaan lääkäriin. Muistaakseni siihen laitettiin seitsemän tikkiä. Sitten ei ollut niittomiestä, vaikka oli heinäaika. Jotenkin lienee saatu sana mummolaan. Ukko tuli aika pian meille ja niitti heinät. Meistä

lapsista oli mukavaa, kun ukko tuli moneksi päiväksi. Isä käveli ”pehtoorina” lapsen viltti hartioilla pellolla. Muutaman kerran isältä ”rohmasi” sivut, eli selkä tuli niin kipeäksi, että suksisauvojen kanssa hän pääsi huussiin ja saunaan. Me pelkäsimme, kun isä voihki. Äiti lohdutti ja sanoi, ei tähän tautiin kuole, se helpotti.

Joka kevät ja syksylläkin, tulivat tulvat meidän ja koulun välisille pelloille. Siinä oli kaukaa tuleva valtaoja, joka laajeni silloin leveästi pelloille. Salme aina kyseli kovasti, että jokohan ne tulvat tulevat. Silloin sain olla aina monta yötä heillä, joskus viikonkin, silloin meillä oli hauskaa. Koululla oli paljon mukavia paikkoja, joihin Salme minua vei. Vintilläkin olimme usein leikkimässä. Liiterissä kiipeilimme pitkin parruja korkealla katon rajassa. En aina olisi uskaltanut, mutta Salme osasi neuvoa mihin pistät varpaasi ja mistä otat kiinni kädellä. Minäkin opin mukana kiipeilemään. Se hän oli jännää.

Talvisota alkoi 30.11.1940: Olimme asuneet Kuokkaniemellä viisi vuotta, kun alkoi sodan tulo pelottamaan, oli sotaharjoituksetkin. Vanhat sanoivat, että tämä ei hyvää tiedä. Olin aloittanut syksyllä 4:n luokan kansakoulussa, siis viimeisen. Olin päässyt hyvään alkuun ja tykkäsin kovasti lukemisesta. Siihen asti en ollut kovinkaan innostunut. Koulu loppui heti kun sota alkoi. Pelko ja epävarmuus painoivat mieliä. Meidän isä ei joutunut sotaan, hänet oli vapautettu sairauden tähden sotaväestä aikoinaan. Kotirintaman is-miehet hiihtivät määrättyjä latuja joka yö ja seurasivat, tuleeko desantteja lentokoneista. Rautatiesiltoja myös vartioitiin Tuokslahdella, ettei kukaan pääse sabotoimaan. Lentokoneita lensi jatkuvasti ylitsemme pommilastissa ja jyrisivät kamalan kovalla äänellä. Ne menivät pommittamaan Sortavalaa, myös Lahdenpohjan suunnalta kuului usein jyriää, kun pommit putosivat ja räjähtelivät. Lisäksi kuului koko ajan kannakselta ja Laatokan pohjoispuolelta rintamilta tykkien lakkaamaton jyske. Huolestuneina mentiin naapuriin uutisia kuuntelemaan radiosta.

Eräänä kuutamoyönä ryssä pommitti meidänkin kylää. Asemalla oli kaksi tiilitehtaan piippua, niihinköhän he yrittivät osua. Yksi pommi osui meiltä n. 1,5 km päähän. Sinne tuli erään talon pellolle iso kuoppa. Ei tullut isompaa vahinkoa, vain muutama ikkunaruutu meni talosta rikki. Me lapset olimme jo nukkumassa, eikä herätty siihen. Se oli tuntunut ihan kuin olisi omaan pihaan tullut, kertoivat isä ja äiti. Isäkin oli silloin kotona, ei siellä vartiossa käyty kuin vuorollaan kukin. Niin elettiin pelättiin ja oltiin huolissaan. Joulukin meni ja oli jo maaliskuu.

12.3.1940 Anja oli käymässä Multamäen mummolassa, joka oli 5 km:n päässä meiltä. Sinne tultiin sanomaan, että nyt pitää lähteä evakkoon. Hän tuli kiireesti kotiin, pelkäsi jos meidätkin oli käsketty lähteä, vieläkö hän ehtii mukaan. Meille ei ollut käskyä tullut, mutta Jaakkiman ja Uukuniemenkin puolelta oli jo käsketty lähteä. Isä oli juuri emakkosikaa tappamassa, kun naapurin Anni tuli juoksujalkaa meille ja melkein huusi. ”Te vaan täällä sikaa tapatte, ryssiä tulee solkenaan, mitään ei mahdeta. Nyt on justiinsa lähdettävä.” Ei siinä mitään pakattu, hevonen vain valjaisiin, takit niskaan ja hevosen rekeen. Veräjällä isä sanoi:” Katsokaa nyt lapset kotia viimeisen kerran.” Me sanoimme yhdestä suusta, me tullaan vielä takaisin. Ajettiin 1 km:n päähän naapuriin. He eivät olleet vielä mihinkään lähteneet. Virallista käskyä ei ollut vielä heillekään tullut. Miehet päättivät lähteä asemalta kysymään, miten asiat ovat. Kun he tulivat asemalta ja kertoivat, ettei ainakaan tänään tarvitse lähteä, menkää yöksi kotiin.

Seuraavana päivänä tuli rauha, mutta millainen rauha, jouduttiin kuitenkin lähtemään evakkoon. Minä jouduin naapuriin viemään sanaa, että nyt on lähdettävä. Oli se kaikille kova isku, Heikkikin itki ääneen. Isä ajoi viljat asemalle radan varteen, ensin ne oli säkitettävä, että voitiin viedä. Äidin piironki, yksi sänky ja keinutuoli vietiin myös asemalle. Isä ajoi hevosen kanssa, kuormassa olivat vaatteet ja muita tärkeitä taloustavaroita. Luultavasti sianlihatiinu ja ruisjauhosäkki. Piironki, sänky ja keinutuoli löytyivät jostain pohjanmaan varastoista. Viljat ja vehnä jauhosäkit eivät löytäneet omistajaansa. Ei ollut ymmärrystä panna niitä rekeen. Täytyi heti ostaa vehnä jauhoja.

Isä kyyditsi meidät asemalle Kuokkaniemelle. Odotushuone oli tupaten täynnä ihmisiä, odotettiin, milloin juna tulee, aikataulua ei tainnut olla olemassakaan. Oli jo pimeää, kun juna saapui, siinä oli vain härkävaunuja. Sinne me jotenkin kiipesimme, ei ollut lastaussiltaa siinä kohdassa. Vaunussa oli jokin laveri ylempänä, osa kiipesi sinne. Lämmityslaitetta ei ollut. Matka Sortavalaan ei ollut pitkä, sitten saimme luultavasti luvan mennä matkustajajunaan, joka seisoj paikalla. Juna oli ennestään tupaten täynnä väkeä ja tavaroita. Me naapurukset olimme lyöttäytyneet yhteen, meidän äiti kolmen tyttären, Heikin Anni Sirkan sekä Sihvosen mummon kanssa. Annilla oli matkatavarat, isossa patjankuoreessa. Se oli mahtava säkki, hän sai sen kuitenkin raahattua mukanaan. Meillä oli useita laukkuja eli paketteja. Sihvosen mummolla, oli myös jonkin kokoinen säkki täynnä kalleuksia. Joita hän kovasti varjeli. Sellainen kello, joka soitti:” Honkien keskellä mökkini seisoo” ja toinen oli kahvimylly. Tosi vaikeaa oli päästä junaan ja löytää vielä jokin olinpaikka sieltä. Annin säkki jäi eteiseen, jotkut siitä murisivat, kun ei päässyt siitä ohi. Anni käski vain kävellä päältä sen yli. Isä meni hevosella ja ajoi lehmät yhteiseen laumaan, eikä niistä kuulunut sen koommin mitään.

Kerrottiin, että lehmiä menehtyi koko ajan hankeen, oli pakkaneen, kukaan ei lypsänyt, eikä antanut ruokaa. Sotaväki antoi armonlaukaukset vain. Kyllä niistä joku pieni korvaus joskus myöhemmin saatiin. Junassa oli niin täyttä, että sotilaat nukkuivat lattioilla ja penkkien alla, he olivat rintamalta lomalle päässeitä ja täisiä. Myöhemmin huomasimme, että meidän sukissamme oli täitä, jotka kutittivat.

Oltuamme yön junassa, tulimme Joensuun kaupunkiin. Nukuin hattuhyllyllä sen yön. Kaulaliinalla sidottiin, etten unissani putoa toisten niskaan.

Asemalla oli vastaanottajia, jotka neuvoivat, minne piti mennä. Tuli äidin luo hieno herrasmies ja kysyi, montako teitä on. Äiti selitti, että yhteensä seitsemän ja kertoi, että me olemme naapuruksia. Hän suostui sitten ottamaan meidät kaikki ja vei kotiinsa. Johtaja tarttui mummon säkkiin, mutta mummo ei olisi millään antanut ainutta omaisuuttaan, antoi lopulta kuitenkin kantaa pussinsa. Johtajan koti oli hieno. Saimme istua laiskanlinnoissa päivisin, ne oli kuitenkin peitetty lakanoilla, ettemme sotkeneet niitä. Naiset saivat keittää kahvia keittiössä. Siellä oli mukava sisäkkö. Kaksi kertaa päivässä käytiin syömässä Pelastusarmeijassa. Yöksi tehtiin siskonpeti lattialle. Tällä Pyhälällä oli 7 vuotias Taru tyttö, hän lauloi ”Kotikontujen tienoita tervehtien” niin kovalla äänellä, että korviini oikein koski. Kaupunginjohtaja oli hyvin kysytty mies. Puhelin soi usein vielä nukkuma-aikaankin. Hän loikki yöpaita päällä, paljaat sääret vilkkuen vastaamaan puhelimeen eteiseen. Salaa kurkistimme peiton lomasta.

Neljän päivän kuluttua meidät käskettiin taas junaan. Olimme kauan junassa. Viimein meitä käskettiin laskeutumaan Kempeleen asemalla. Olimme lähellä Oulua pohjoispohjamaalla. Asemalla oli hevosia kuskeineen meitä vastassa sellaisella sontareellä. Olihan siinä vähän heiniä alla, kun istuttiin. Hevonen meni käymäjalkaa, hitaasti. Alkoi jo palelle jalkoja märissä huopakengissä. Ne oli jo kastuneet junassa sulaneesta lumesta. Oulunsaloon ei ole kymmentäkään kilometriä, mutta pitkältä se matka tuntui. Tulimme Oulunsalon kylänpuolen koululle. Luokka oli täynnä evakkoja. Siellä saimme ruokaa ja vielä samana iltana meidät majoitettiin lähellä olevaan isoon maalaistaloon. Saimme käydä kahdesti päivässä syömässä koululla. Talon nimi oli Helanen. Isossa pirtissä karjalaisnaiset leipoivat leipää, luultavasti sinne koululle. Me saimme leikkiä vapaasti siellä pirtissä. Ruoka oli koululla mielestämme huonoa, perunatkin olivat pieniä ja vetisiä, eikä niistä ollut edes vettä kaadettu pois. Soosi oli jotain jauhovellin näköistä, keskelle oli viskattu nokare voita. Olimme yötä pienessä kamarissa, sen läpi mentiin toiseen kamariin, siellä asui toinen evakkosakki.

Nuoria tyttöjä oli myös, jotka kävivät viihteellä iltamyöhään. Me nukuimme lattialla kaikki ripi rinnan, muut loikkivat meidän päällitsemme siitä ohi kulkiessaan.

Kahden viikon kuluttua, ilmestyi Sihvosen mummon poika Matti. Hän tiesi, että isä ja Heikki olivat Vihannissa. Matti lähti mummon kanssa ja he asettuivat Nivalaan. Meidätkin joku saattoi taas asemalle ja matkustimme Vihantiin. Silloin ei tarvittu matkalippuja, Evakoille oli vapaa lippu. Vihannissa saimme selville Heikin olopaikan. Hän asui pankinjohtajan vinttikamarissa. Anni kapsahti Heikin kaulaan ja Heikki oli mielissään, kun perhe löytyi. Pekkalassa meille tarjottiin oikein kotiruokaa talon pöydässä. Anni ryypäsi maitoa ja kuiskasi ”kurrii.” Meillä ei juotu sitä semmoiseen, siitä tehtiin aina kokkelipiimää. Isä tuli meitä samana iltana hakemaan, loppumatkasta oli jo pimeääkin. Ihmeteltiin, miten monta kilometriä sai ajaa aivan suoraa tietä, eikä ollut edes mäkiä, sellaista ei karjalassa ollut.

Yhden talon kohdalla isä sanoi, tuossa asuu kätilö, äiti naurahti siihen. Myöhemmin ymmärsin, meillehän odotettiin syksyllä vauvaa. Alpuan kylä on 15 km päässä Vihannin kirkolta. Sinne tulivat vielä kummankin enon perheet ja mummo, siis puoli sukua.

Toivo setä ja isä olivat vuokranneet yhdessä talon, jonne olimme menossa asumaan Seuraavana päivänä tuli sitten myös heidän perheensä. Nyt meillä oli hauskaa leikkiä serkkujen kanssa. Pihasa oli leikkimökkikin. Kirsti oli oikein innokas mökissä leikkijä.

Sitten alkoi koulu, se täytyi olla jo pitkällä huhtikuuta, oli jo lämmintä, eikä olisi yhtään huvittanut mennä outoon kouluun. Salmen kanssa olimme sentään toisillemme tukena ja opettajakin oli Anni-täti. Siinä se jotenkin meni se viimeisen luokan loppu. Tehtiin oikein retkikin linja-autolla Raahen. Ennen kotona mentiin aina Sortavalaan. Valokuvassa käytiin nytkin. Äiti laittoi kesäksi pienen kasvimaankin siihen talon pihapiiriin.

Juhannukseksi matkustettiin Tornion lähelle Laivaniemeen isän sukulaisia tervehtimään. Samassa vuokratassa talossa asui silloin ukko, mummo, Juho sedän perhe, Matti sedän perhe, Helena täti, Paavo setä ja Sirkka. Martti ja Simo olivat olleet töissä jossain edempänä, mutta tulivat pyhiksi kotiin. Oli siinä väkeä kerrakseen, mutta sinne mekin vain mahduimme. Serkkujen kanssa kahlasimme Pohjanlahden rantavesissä ja olisimme jalkaisin päässeet saareenkin asti. Ihmettelimme kuinka, meri oli niin matalaa. Juhannuskirkkoon pääsin hevosella, Paavo setä meitä kuskasi, se oli Ala-Tornion kirkko. Siellä oli lestadiolaisia, ne huusivat kovalla äänellä syntejään anteeksi, välillä pap-

pi sanoi saarnatuolista, saat anteeksi. Meistä se oli tosi outoa meininkiä. Viikolla sairastuimme melkein kaikki kuumeeseen ja mahatautiin. Wc käyttöä oli jonoksi asti.

Kesällä Alpualla alkoi olla kovasti ikävää. Kaikki sukulaiset muuttivat sieltä pois. Eino eno ja Toivo setä ostivat Vihannin kirkolta yhteisen talon ja menivät sinne asumaan. Anni täti ja Matti eno muuttivat Raaheen, ajattelivat lasten koulunkäyntiä. Mekin toivottiin saavamme asunto Vihannin kirkolta. Meidät ottikin Antti Rätty asumaan lukkarin virkataloon, jonka oli vuokrannut itselleen. Meille annettiin läpikuljettava kamari nukkumista varten, päivällä oltiin enimmäkseen pirtissä. Siinä asui vielä Revon pariskunta, Kuutin Pekka ja Natrin Helvi. Ruuat keitettiin samalla hellalla, talon emäntä Helli, meidän äiti, Revot ja tietysti Helvi ja Pekkakin. Pirtissä oli kaksi pöytää peräkkäin, niin siitä tuli pitkä pöytä, jossa kaikki söivät vuorollaan.

Pentti velikin syntyi siellä Onnelassa asuessamme. Menimme enolaan ja tätilään, iltapäiväksi ja yöksi. Äiti oli silloin vähän aikaa perimmäisessä kamarissa. Me tytöt olimme serkkujen kanssa hiljaa keskenämme koko kesän hokeneet, että se on poika. Niinhän se sitten olikin. Isäkin oli hyvillä, mutta samalla murehti sitä, ettei ollut pojalle kotitilaa. Ahdasta oli, pienessä kamarissa nukkuu kuusi henkeä, miten lie oikein mahdollista. Onneksi saimme vielä samana syksynä vuokrattua Kotilan talosta asunnon. Siinä oli keittiö ja kamari, sekä oma uloskäynti, eteisestä mentiin toisenkin vuokralaisen huoneeseen. Talon rouva oli kerrassaan ystävällinen meille. Äiti sai leipoa heidän tupakeittiön uunissa aina leivät, piiraat ja pullat. Saunaan sai aina mennä ensin se perhe, joka oli sen lämmittänytkin. Heillä oli viisi lasta, Leena, Kyösti, Kerttu, Anni ja Juhani. Leenasta ja minusta tuli ystävykset. Vielä aikuisenakin pidimme yhteyttä. Hänestä tuli farmaseutti. Kerran olin hänen kanssaan apteekilla, kun hän oli yöllä päivystämässä. Pikku Lottiin menin myös hänen kanssaan. Naimisiin mentyämme enää ei ole pitäneet yhteyttä.

Elämä oli ihan leppoisaa lapsen elämää, usein menimme mummoa ja tätiä katsomaan, he asuivat kilometrin päässä. Pyörällä voimme käydä montakin kertaa päivässä, serkkujen kanssa oli mukava kisailla. Kesällä kävimme uimassa usein. Vihannissa oli kolme pientä järveä peräkkäin. Yksi oli ihan lähellä ja vielä hiekkarantainen. Olisin mennyt mielelläni uudelleen viimeisen luokan käymään koulua, mutta en sopinut sinne mukaan. Sinne kyllä sopivat sellaiset kuin pankinjohtajan ja pappilan tyttäret, he kun menivät oppikouluun, korjasivat todistuksiaan. Olin vuotta nuorempikin heistä.

Juhannuksena 1940 oli vilskettä meidänkin rappusissa. Seinän takana oli suojeluskunnan esikunta. Meidän isäntä oli sk-päällikkö Jaakko Kotila. Sk:n varikko oli ihan pihapiirissä. Sieltä jakoivat sotilaille kampeet lähtiessään jatkosotaan. Isä sanoi heti, että kyllä nyt sota tulee ja Saksa auttaa, että saadaan Karjala takaisin. Koko alkukesän oli saksalaisia sotilaita kuljetettu junilla pohjoiseen päin ja lisäksi maantietä pitkin oli mennyt jeepejä pitkät kolonnat ohitse. Tiedettiin että saksalaisia on Suomessa paljon. Kaikki karjalaiset toivoivat pääsevänsä takaisin kotiin.

Hetihän se sota sitten alkoikin. Vihannissakin ilmasuojelujoukot rupesivat vartioimaan rautatiesiltaa, koulun aitan yläpuolelle tehtiin ilmapartiotorni. Tornissa valvoivat Lotat ja pikkulotat heidän seuranaan yötä päivää. Minäkin olin siellä vartiossa ison Lotan kanssa, olimme kaksi tuntia kerrallaan. Yöllä väsytti kamalasti nousta neljän tunnin perästä taas valvomaan. Oli kesä ja lämmintä, ihan mukavaa se oli. Puhelimella piti aina soittaa, jos lentokone lensi yli ja mihin suuntaan. Ei tainnut lentää yhtään konetta, kun olin tornissa. Siellä oli kiikarikin. En ollut sellaista ennen nähtykään. Katselin heinäpellolle heinämiehiä. Siellähän oli tuttu mieskin, Kuutin Pekka, joka asui Onnelassa. Kaikki vartijat tietysti muonitettiin. Koulukeittolassa oli ruokapaikka. Olin minä kerran sielläkin auttamassa emäntä-Lottia. Eräänä päivänä kotimme eteisessä tuli vastaan eräs sk-upseeri ja sanoi:” Tule toimistolle kuittaamaan, sinulle on päivärahaa.” Olin ihan hämmästynyt.

Se oli ensimmäinen palkkani, ostin sillä liinasukat, oikein sellaiset aikuistensukat, sitä ennen sukani olivat olleet lasten sukkia yksi nurin yksi oikein juovalliset.

Rintama oli edennyt jo kauas Laatokan pohjoispuolelle entisen rajan tuntumaan. Karjalaismiehet olivat levottomia, kun kotiin meno lupaa ei annettu, vaikka kuinka kyseltiin. Viimein siirtoväen päällikkö antoi luvan tilata härkävaunut, eikä muuta, kun lähdettiin matkaan, vaikka lupaa ei ollut. Meillä oli vielä kotoa tuotu hevonen tallella, ostettiin lehmä, heiniä ja evästä mukaan vaunuun. Isä otti minut mukaansa. Samassa vaunussa oli kaksi meidän kylän tyttöä, kummallakin oli lehmä mukana. Iloisesti lähdettiin matkaan. Tavarajunat kulkivat hitaasti, eräänä päivänä olimme jo Savonlinnassa. Voi miten kaunis oli Olavinlinna siinä veden keskellä, aurinkoisena syyspäivänä. Mieli oli korkealla.

Pääsimme vain Ihalan asemalle asti junassa. Ryssä oli pannut sanan mukaisesti rautatien rullalle. Heillä oli oikein koneet, jolla pyöritettiin kaikki pölkyt irti. Kaikki kiskojen välit olivat vedetty yhteen. Ei ollut yhtään suoraa pätkää kiskoissa. Tietä korjattiin koko ajan, kun korjaajat olivat meidän kylässä, kuului vinkuva, ääni kun kiskoja koneella oikaistiin.

Rajalla Parikkalassa piti mennä rajavartion tarkastukseen. Isä jätti minut vaunuun, eihän meillä ollut lupapapereita. Eivät he takaisin käännäytäneet. Minusta olivat sanoneet: Vie omalla vastuullasi. Niin kaikki muutkin pääsivät läpi.

Saavuimme sitten Ihalaan. Purkauduimme vaunusta ja lähdimme kotia kohti ajamaan maantietä pitkin, lehmä oli sidottu kytkyestään kärryn perään. Ajoin isän vanhalla polkupyörällä, jossa ei jarrut toimineet, isoissa alamäissä ei voinut muuta kuin kävellä. Vasta illalla olimme Lahdenpohjassa, löysimme tyhjän omakotitalon, se oli ihan siistiksi puhdistettu, siinä olimme yötä. Valitsin tyhjän huvilasängyn, siinä ei ollut patjaa. Oli kylmä yö, altapäin paleli koko ajan, kun oli vain rautaritiä alla. Lattialla olisi ollut paljon lämpimämpi nukkua. Illalla menin kirkkoa katsomaan, se oli jo puhtaaksi siivottu. Lattialla oli jonkin verran pitkiä lankkupunukkeja. Alttaritauluna oli havuista tehty köynnösristi. Kuulimme, että edellisenä sunnuntaina oli ollut ensimmäinen jumalanpalvelus kirkossa. Kirkon pihassa oli sankarihauta, siellä oli yksi avonainenkin hauta, kurkistin sinne, sieltä näkyi valkoinen arkun kulma vielä, eivät olleet vielä peittäneet sitä.

Aamulla lähdimme jatkamaan kotimatkaa. Isälle olivat paikat jo tuttuja. Kaikki näytti olevan melkein kuin ennenkin. Ajoimme Sortavalaan päin isoa maantietä. Oppolan kylän kohdalla poikkesimme sivutielle, joka vei Rädynsopen kautta Ilomäkeen, omalle kyläkulmallemme. Siinä me ajoimme, ketään ei ollut missään.

Sitten tuli nenäämme kamala haju, isä huomasi, että vähän matkan päässä oli venäläisen sotilaan jäännökset. Tulimme Rädynsopelle, talot näyttivät olevan tallella. Ohitimme Toivo sedän ja Lempitädin talon, silloin siellä ei ollut ketään.

Tulimme Ilomäkeen, tien laitaan oli tullut neljä taloa. Oikeastaan vain seinähirret, ne oli jo pystytetty, vaikka perustuksia ei ollut. Muut talot olivat entisen näköisiä. Koulu oli yhtä komea kuin ennenkin. Minä en malttanut jättää sitä sisältä katsomatta. Juoksin kaikki luokat ja opettajien huoneet jopa yläkerrasta, menin vintin kautta alakoulun open huoneistoon ja sieltä alas ja ulos. Vintillä jotenkin vähän säikähdin, kun siellä oli esillä sellainen iso palvitaulu, jossa oli ihmisen sisuskalut, nehän ovat hyvin värikkäitä tauluja. Kun menin ulos, isää ei enää näkynyt. Hän oli koko ajan mennyt kärryineen eteenpäin. Lähdin äkkiä pyörällä perään, tapasin hänet jo lähellä tiehaaraa, josta meille käännytään. Tulimme tiehaaraan, isä antoi hevosen mennä vapaasti, eikä ohjannut. Kyllä Into osasi kääntyä kotiin ja muisti mistä käännytään. Meidän tie ei ollut soratietä, se oli heinäinen. Tulimme jo ladon luo, kun koti alkoi näkyä. Se oli säilynyt ehjänä.

Pihamaa oli pystyyn kuolleen heinän peitossa. Huomasimme, että talo oli ollut kovassa käytössä. Kaikki näytti pienemmältä kuin mitä muistin. Ovet oli kolhittu, kolojakin oli, maalit melkein tipotiessään. Tuvan ovesta oli mahtava rautainen ramppi, eli haka. Huoneet olivat ihan tyhjiä, seiniltä oli revitty pahvitkin osittain, ikkunoita oli myös rikki. Siivousporukka oli jo käynyt tyhjentämässä rojut huoneista, mutta ei vielä pessyt paikkoja. Ilta alkoi jo hämärtää. Veimme lehmän entiseen sikalaan yöksi, ensin tietysti lypsin sen, jotta saatiin maitoa. Hevonen sai olla navetassa yötä. Lattiat olivat kamalan likaisia ja savisia. Luultavasti kaivosta isä sai vettä ja minä pesin pienen kamarin lattian. Siihen kävimme väsyneinä nukkumaan. Ulko-ovi saatiin sellaisen pitkän rivan kanssa kiinni, ettei ulkoapäin kukaan pääsyt tulemaan. Varmuuden vuoksi isä laittoi kirveen kamarin oven pieleen. Minä kyllä nukuin heti, oli hyvä mieli, kun oli päästy kotiin. Siinä sitten aloitettiin asua, oli paljon tekemistä. Pelto oli isoksi osaksi kauralla. Vangeilla oli teetetty työtä niin, että ne olivat jo seipäillä. Heiniähän meillä ei ollut yhtään. Isä rupesi niittämään pystyyn kuivanutta apilapeltoa, saimmekin siitä jonkin verran heinää. Sinä syksynä lumi tuli lokakuussa, eikä sitten voitukaan lumen seasta heiniä ottaa. Kaurat vietiin latoon. Niitä sitten syöteltiin sellaisenaan lehmälle ja hevoselle. Ketään naapureita ei ensin ollut tullut. Pian kuitenkin asemalla jo kuulivat, että meillä on lehmiä, alkoi tulla maidon kysyjä, josko myytäisi sitä. Eihän sitä edes paljon tullut yhdestä lehmästä, mutta pullollinen aina annettiin tai kaksi, kun 3 km:n päästä tulivat etsimään. Kun meillä ei ollut perunoitakaan, lähdimme katselmaan Ilomäen pelloille, olisiko ryssä laittanut kasvamaan sinnepäin perunaa. Löysimme kynnöspellon, jossa oli auran viiltoon laitettu perunaa. Ei ne sellaisessa kasvaneet, mutta muutamia saimme. Kerralla taisivat kiehua ne vähät.

Siellä pellolla kävellessä minä huomasin maassa sellaisen rautaisen mötikän, ihan kuin perunanuija, huusin isälle. Hän huusi, että älä koske siihen, ja tuli katsomaan. Se on käsikranaatti, jäänyt laukeamatta. Hän nosti sen varovasti kivelle näkyviin, ja aikoi ilmoittaa siitä niiden kerääjille.

Mielosessa kävimme katsomassa, olisiko vielä omenoita, vaikka maassa. Sotilaat olivat ne varmastikin löytäneet, siellä oli jäljet käynnistä. Pieniä väkeviä omenoita saimme sen verran, että tein niistä sopan. Kun menimme liiterille katsomaan, olisiko puita hellaan, sieltä kaiken romun seasta alkoi kuulua kanan säikähtänyt räkäisy. Koville otti ennen kuin sain sen kiinni ja vein navettaan lehmän seuraksi. Pian se kotiutui ja tuli jo minua vastaan lehmän selkää pitkin kävellen, tiesi saavansa ruokaa. Me ristittiin se heti Tiltuksi.

Siellä oli villikissoja, ne vilahtivat vain, niin arkoja ne olivat. Sitten näin harmaan ihan tutun näköisen kissan. Muistin, että Heikin Sirkan kissa oli samanlainen, Marri nimeltään. Kutsuin sitä” Marri, Marrii.” Se tunsi selvästi nimensä. Vein sille ulos maitoa astiassa ja kutsuin, menin kauemmas, silloin se uskalsi tulla litkimään maidon. Kohta se uskalsi tulla tupaan, ja niin se alkoi meidän kissaksi.

Eräänä yönä, kun heräsimme, oli pilkkopimeää. Vintiltä kuului kamala jysähdys. Isä lähti varovasti tutkimaan, mitä se oli. Hän rupesi nousemaan vinttiin, samassa meni ohi joku olento kovaa kyytiä, kuului toinen jysähdys, kun se lensi ulko-ovea vasten ja taas se meni hänen ohitseensa kovaa kyytiä vintille. Silloin isä jo huomasi, että se oli iso kissa, päivällä oli ulko-ovi ollut auki ja se oli huomaamatta mennyt vintille. Meillä oli jo silloin kivääri, jonka isä oli saanut kaiken varalta armeijan miehiltä, se oli venäläinen. Isä ampui sillä ilmaan yhtenä päivänä. Pyysin, että anna minäkin ammun. Hän antoi aseensa käteeni ja neuvoi, miten vedetään kiväärin liipasinta. Minä vetäisin, voi kauhistusta kuinka se potkaisi minua olkapäähän ja korviin ihan sattui se jyrähdys. Sen kommin en ole tahtonut minkäänlaista asetta ottaa edes käteeni, leikkipyssytkin ovat inhottavia.

Eräänä päivänä huomasin, että koulun savupiipusta nousi savua. Lähdin heti katsomaan, kuka on tullut koululle. Siellähän oli Auvisen Reino sotakaverinsa kanssa, he keittivät teetä keittiössä. Naapurin Hermannin oli jo emännän ja Eila tytön kanssa tullut kotiin. Hermannin lähti sitten loppua perhettään hakemaan pohjanmaalta, emäntä ja Eila tulivat meille. He eivät uskaltaneet keskenään olla kotonaan. Eila oli villi tyttö, hän opetti minua jenkkää tanssimaan ja aina riippui minussa kiinni. En tykännyt sellaisesta, sanoin emännälle:” Kiellä tuota tyttöäsi.” Ei hän tehnyt elettäkään. Kun Eila käytti rumaa kieltä takapuolesta, meidän isä sanoi, ettei saa noin rumasti sanoa. Eila kysyi: Mites mie sanon? Isä neuvoi: istuilleen. Eila hoki kauan aikaa, istuillee, istuillee.

Sitten tuli isän vuoro jo lähteä perhettä ja tavaroita hakemaan. Minä jäin tietysti kotimieheksi. Olihan lehmä hoidettava ja lypsettävä. Hevosellekin oli vettä ja ruokaa annettava. Isä neuvoi minkä verran kerralla heiniä annetaan ja montako kertaa päivässä, kellon ajatkin olivat tarkat, milloin mitäkin piti tehdä.

Hiiriä oli valtavasti, hyvä kun saimme Marri-kissan. Meillä oli pyydys, joka otti hiiret elävinä, tarvitsi vain hiukan luukkua avata, Marri sai sen aina kiinni, eikä meidän tarvinnut niitä nuijia. Huusimme vain Marria, niin kohta se tuli laukaten hiirtä ottamaan. Hiiret juoksivat keskellä lattiaakin,

jos oli vähän aikaa hiljaa. Yhtenä yönä heräsin, tunsin kun joku meni säärtäni pitkin peiton alla. Hetken päästä isä sanoi että, nyt se meni hänen ylitseen lattialle.

Kun isä lähti, minä otin tyynyn ja viltin iltasella ja menin Hermannisiin yöksi. Emäntä ja Eila olivat taas kotonaan, sinne oli tullut lomalle heidän Petteri poikansa. En tykännyt enää olla heillä. Oli kaipa kahden maattava sänky, siihen ahtautuivat, lihava emäntä, Eila ja minä. En pystynyt edes kääntymään koko yönä. Kehotin Eilaa veljensä viereen, hänellä oli ihan leveä sänky käytössään. Ei Eila mennyt. Aamulla otin tyynyn ja viltin mukaani, en muista sanoinko mitään. Varmaan he ehkä arvasivat, etten enää tule, kun läksin kamppaineneni. Seuraavana iltana lähdin toiseen naapurisiin, Hirsimäelle pyrkimään yöksi. Otettiinhan minut sinne ihan mielellään. Tietysti kerroin miten minulle oli käydyt edellisessä paikassa. Siellä oli ihanan kotoinen meininki, kaikki olivat niin ystävällisiä. Kaikki nukkuivat laverissa lattialla, koko perhe ja minä jossain samassa rivissä. Tupa oli lämmin ja puhdas. Siinäpä kävi niin, että Kerttu, minua kaksi vuotta nuorempi tyttö, lähti mukaaani joka aamu ja oli päivän kanssani meillä. Eipä ollut yhtään ikävä kaksistaan. Joskus huomasin, että heinien anto lehmälle myöhästyi, kun ei muistettu kelloa katsoa. Sitten menimme kiireesti antamaan heinät. En muista mitä keitettiin ruuaksi, varmaan mannaryynivelliä, kun maitoa oli omasta takaa. Leipää olimme isän kanssa leiponeet.

Me pantiin ämpäriin lämpimään veteen jauhoja, vellin verran ja nostettiin uuninpäälle happanemaan. Kahden päivän perästä se meinasi jo tulla yli laidan. Sitten minä alustin sen, ja sen noustua leivoin leiviksi. Se tarttui ensin pahasti käsiini, kun en osannut ottaa jauhoja tarpeeksi pöydälle. Se oli ensimmäinen kerta, kun leivoin leipää. Pullaa olin kerran ainakin leiponut aikaisemmin. Isä hoiteli leivät uuniin ja pois sieltä. Hyviä niistä tuli. Maidon hakija kysyi, tullessaan samana päivänä käymään: ”Isäntä vai emäntäkö on leiponut?” Isä sanoi, että emäntä leipoi, hän otti vain uunista.

Kun me kuljimme Kertun kanssa suksilla, niin pääsimme nopeasti alamäissä. Kerran Kerttu kaatui enkä minä saanut suksia pysähtymään, pimeääkin oli. Sukseni iski Kerttua takapuoleen. Hän alkoi valittamaan. Minä pelästyin ja voivottelin myötätunnosta mukana. Kipu kait sitten hellitti, Kerttu rupesi nauramaan ja sanoi: Se oli täysosuma. Sille olemme myöhemmin aina nauraneet, kun muistellemme menneitä. Aina muistan Hirsimäkeläisiä lämmöllä, heillä oli aina niin mukavaa illalla. Tarjottiin ilta ja aamuteet, aina oli jotain syömistäkin, vaikka oli sota-aika, eikä suuria varastoja kellään, kortilla oli kaikki ruokatarvikkeet.

Yhtenä iltana hämärissä huomasimme että mies tulee meidän ladon vierestä Hirsimäen suunnalta. Laitoimme oven sisäpuolelta kiinni ja seurasimme miehen lähestymistä ikkunasta. Kun mies tuli lähemmäksi, tunsin Kerttu hänet sisäreksen Annikiksi, hän oli pannut veljensä suojeluskunnan puvun päälleen ja näytti ihan mieheltä. Silloin oli vielä vankikarkureita, eli metsäryssiä, joita oli jäänyt rintaman taakse, he piileskelivät metsissä. Heitä pelkäsimme. Silloin olimme kolmisin meillä yötä.

Yhtenä päivänä ovesta tulivat Mielosen pojat, Martti ja Arvo. He tulivat jo jäädäkseen kotiinsa. Koti oli kuitenkin rikottu, ikkunoita oli hajalla, samoin uunit. Eikä sinne voinut mennä asumaan ennen kuin paikat korjattiin. Meidän penkillä he nukkuivat yönsä. Päivisin pojat menivät kotiinsa ja yrittivät jotenkin korjailla rikkinäisiä paikkoja. Taisi olla vaikeaa, eihän heillä ollut mitään tarvikkeita millä korjata. Minulle he hakivat uunipuita tupaan. Puut olivat märkiä, täytyi aina muistaa laittaa illalla lämpimään uuniin halot yöksi kuivumaan, sitten syttyivät hellassakin hyvin aamulla.

Eräänä iltana, kun oli jo hämärää ja olin yksin kotona, tulivat äiti ja toiset lapset ovesta. Kylläpä tuntui ihanalta, huolet loppuivat siihen paikkaan, tuntui kuin raskas paino olisi lähtenyt hartioilta, niin kevyt ja onnellinen oli olo. Äiti polvistui heti penkin viereen lapsineen ja kiitimme Taivaan isää siitä, kun olimme päässeet takaisin kotiin. Sitten äiti katseli ympärilleen ja totesi, että onpas täällä likaista. Meillä oli jo aikaisemmin käynyt pesuporukka ja minäkin oli pessyt ainakin lattioita jo monta kertaa, mutta aina ne näyttivät likaisilta. Ikkunatkin oli pesty oikein juuriharjoilla, pelkäsin, että särkyvät kun ne ihan notkuivat heidän pestessä. Osa ruuduista oli rikki ja isä oli pätevä korjannut, ettei tuulemaan päässyt.

Isäkin tuli jonkin ajan päästä, hän toi vielä toisen lehmän ja kaikki tavaramme. Seuraavaksi saapuivat naapurin Heikki, Anni ja Sirkka. Heidänkin kotinsa oli särjetty asuinkelvottomaksi. He majoituivat meidän pieneen kamariin. Sitten saapuivat Mielosten pääporukat. Heitä oli Jussi ja Anni, lapsia Matti ja Hilja sekä Vanha mummo, joka oli isän tati. Lisäksi olivat vielä Martti ja Arvo, jotka olivat aikaisemmin jo tulleet. Heille annettiin meidän isompi kamari asuttavaksi. Mummo jäi tupaan, halkolaatikon päälle, se niin pitkä laatikko, että pieni mummo siihen mahtui. Ei hän ollut oikein enää selvillä missä oltiin, mutta kerran hän katsoi ikkunaan päin ja sanoi: Tuollahan näkyy meidän Ilolammin lato. Niin se näkyikin meidän ikkunaan. Lienee ollut jo marraskuun loppua, kun he tulivat.

Tati nukkui pois jo ennen joulua, oli joulun jo meidän riihessä laudalla, niin kuin ennen sanottiin.

Siinä sitten asuttiin porukalla. Mielosen miehet ja Heikki kävivät joka päivä korjaamassa kotejaan. Jouluna olimme kaikki vielä meillä. Kuusikin tuotiin ja kun oli ahdasta, niin se oli pienempi ja ripustettiin kattoon, niin kuin pienissä mökeissä olimme nähneet tehtävän. Kuudessa ei ollut ainuttakaan kynttilää, silloin ei saanut niitäkään. Paperisia koristeita oli siinä. Mielosen Martti antoi minulle lahjaksi vesivärit, ne olivat ihan uudet. Niillä yritin jotain maalailta, mutta kun on siinä niin huono, niin ei siitä paljon iloa ollut. Kuitenkin olin yllättynyt ja kiitollinen lahjasta.

Vainaja oli monta viikkoa meidän riihessä. Me laskimme mäkeä siitä riihenmäeltä, aina tuli mieleen, että siellä se nukkuu riihessä. Kun Jussi ja isä laittoivat kamarissa tätivainaa laudalle, satuin menemään ovelle. Jotenkin alkoi tuntua niin pahalta, etten mennyt enää katsomaan, kun arkkuun laitettiin, luulen että toiset lapset siellä olivat ainakin lähettyvillä. Hautajaisia ei kai ollut varaa pitää, eikä mitään tarvikkeitakaan saanut. Korttiannoksiakin piti etsiä milloin Nivan, Kuokkaniemen ja Sortavalan kaupoista asti. Usein oli vain laardista tehtyä ruskeaa kastiketta. Siihen vain silputtiin leipää murusiksi ja syötiin. Perunoita ei ollut. Keväällä saatiin jostain siemenperunat. Kun kylvö oli tehty, oli jäänyt vähän sankoon perunan loppuja, kun vako loppui. Ne keitettiin, ja olipa hyviä pitkästä aikaa. Eihän meillä hätää ollut, kun oli maitoa joka päivä ja voitakin omasta takaa.

Naapurit saivat jo talven aikana kotinsa korjattua ja pääsimme omin perhein asumaan. Sitten koti vasta mukavalta tuntui, sen ahtauden jäljiltä. Mekin saimme kokea miltä tuntuu, kun evakkoja tuli taloon. Pääsiäiseksi Tiltu kerkesi tehdä kuusi kananmunaa, yksi jokaiselle perheenjäsenelle, se oli herkkua.

Keväällä alkoi kovat peltotyöt, toukoja kylvettiin. Aitoja isän piti korjata lehmille. Minusta tuli vakituinen äestäjä pellolle. Isä kävi ostamassa pohjanmaalta Nivalasta, lisää lehmiä kolme kappaletta, sitten niitä oli jo viisi. Meillähän lehmiä pidettiin kesällä aina metsässä, siellä oli heinää yllin kyllin. Oli vielä sellainen peränurmikin, joka oli entistä peltoa, jossa hyvää heinää. Minä ajoin lehmät sinne peränurmelle asti, jotta alkaisivat siellä syödä. Tulin kotiin. Hetken päästä huomattiin, että lehmät olivat tulleet kotiin takaisin. Ne eivät halunneet olla metsässä, olivat saaneet aina olla ennen pellolla. Eivät ne oikein oppineet koko kesänä siellä olemaan. Pian tuli suurempi ongelma. Jokaiseen lehmään tuli punatauti. Ne virtsaavat silloin veristä pissaa ja ovat kuolemansairaita. Sortavalasta asti piti lähteä eläinlääkäriä hakemaan. Eihän sitä saatu tarpeeksi ajoissa, kun jokaisessa talossa oli sairaita lehmiä. Meillekin saatiin seuraavana päivänä, mutta lääkkeetkään eivät enää kaikkia pelastanut. Kolme komeinta lehmää kuoli, ne Nivalasta tuodut. Ne täytyi vaan haudata maahan.

Sitten päästiin jo heinä- ja elokuulle. Marjoja tuli mahtavasti, niitä kerättiin, syötiin ja säilöttiin purkkeihin ja pulloihin. Vattujakin tuli aina sangollinen kerralla metsästä. Minä halusin mennä Sortavalan torille myymään niitä yhtenä lauantaina.

Marjassa ollessa oli kenkä hangannut nilkkaani, se kipeytyi, kun seisoin kauan siellä torilla ja nilkutin kotiin. Siihen tuli verenmyrkytys, punainen juova meni jo polveeni, kun huomasin. Panin kiireesti jodia siihen ja ympäri jalan. Pysähtyihän se siihen, mutta sääri tuli hirveän kipeäksi, ei voinut enää astua koko jalalla. Kutsuttiin terveystissar Tuokslahdesta. Hän katsoi ja tutki sitä ja sanoi, että se kehittänyt mätää sääreen. Se on leikattava. Hän kehotti menemään Sortavalaan sairaalaan. Isä vei minut junassa Sortavalaan, tilasi vossikan viemään sairaalaan. Olin sairaalassa toista viikkoa, ikävä oli. Olihan siellä toisiakin lapsia. Kaksi poikaakin, jotka olivat leikkineet löytämällä krunaateilla. Toiselta oli mennyt käsi ranteesta asti kokonaan poikki, toiselta vain pikkusormi revennyt pois. Minut leikkasi sitten ruotsalainen vapaaehtoisena tullut lääkäri. Eetteri oli kamalaa, siihen luulin tukehtuvani. Jalkaa leikattiin kolmesta kohtaa, sääreen kaksi reikää ja vielä se kohta nilkasta, mistä kaikki oli alkanut. Säären toiseen haavaan pantiin kumiletku, josta mätää valui pois. Kun tulin kotiin, äiti oli tehnyt kaalilaatikkaa uunissa rautapadassa. En ollut ikinä saanut niin hyvää laatikkaa. Kai ne sairaalan sota-ajan ruuat ei olleet niin kaksisia. Jalka ei heti parantunut, haavan täytyi kasvaa ehjäksi pohjalta päin. Vähitellen yksi kerrallaan ne sitten menivät umpeen. Olimme jo välillä epätoivoisia. Isä vei minut tuberkuloosi lääkäriin. Sortavalaan hevosella 20 km oli matkaa. Silloin oli talvi. Lääkäri kysyi heti, onko tämä jalka aina näin kylmä? Sanoin sen aina olevan kylmä. Hän antoi määräyksen, ettei sitä saanut pitää yhtään alaspäin, mieluummin aina ylöspäin. Niin aloitettiin hoitamaan. Heti alkoi haavat menemään umpeen. Puoli vuotta siinä meni ennen kuin kunnolla pääsin edes kävelemään. Harmitti kun ei minnekään päässyt. Tuvassa vain piti olla. Ei silloin edes kainalosauvoja hankittu, olisi vähän edes ulos päässyt.

Syksyllä Salme tuli joskus minua katsomaan. Minä aloin neulomaan kirjo kintaita. Äiti osti kirjan, joka oli täynnä kauniiden kintaiden malleja. Siinä sentään aikaa kului mukavasti. Kun äiti ja isä olivat ulkosalla viljoja korjaamassa ja puimassa, minä tein aina ruuat ja tiskasin, yritin lakaista lattioitakin. Pidin vähän tuolia apuna, sain polven laittaa tuolille, kun keitin tai tiskasin. Koulun joulujuhlaan pääsin, kun sain jalkaani sellaisen puolikengän, voin jo nilkuttaa. Kevättalvella menin jo suksilla Metsämiklin mummolaan 10 km:n päähän. Siellä oli ukon serkku, Ukkosen emäntä hieromassa heidän ihmisiä. Meinasin jo lähteä kotiin, mutta he sanoivat: Nyt et vielä lähde mihinkään, sinun jalkasi hierotaan, niin rupeaa taipumaan kunnolla. Niin se täti hieroi koko jalan, var-

paista lonkkaan asti. Olin pelännyt, että kutian, ei kutittanut, sattui ennemminkin. Kun läksin siitä kävelemään, sanoin tädille, mitähän kuminauhoja sinä laitoit, kun tällä on niin hyvä nyt kävellä. Nilkka oli alkanut taipumaan. Sen jälkeen ei sille tehty enää mitään, ihan hyvin olen päässyt kulkemaan. Kauan se oli paljon laihempi kuin toinen jalka.

Ensimmäisenä juhannuksena kotiin tultua, lähtivät Ilomäen nuoret Piilolammelle juhannusyötä viettämään. Pidimme ihan pientä tultakin, lentokoneiden takia ei kokkoa uskallettu polttaa ja oli se metsäistä maastoa, olisi voinut tulla tulipalokin. Yöllä uimme lammessa, vesi oli kuin keitettyä, niin me aina sanottiin lämpimästä vedestä. Piilolampi on ihan jyrkkien kallioiden välissä keskellä metsää. Olin käynyt siellä katiskaa katsomassa, mutta siinä ei ollut silloin kalaa. Isä oli neuvonut sinne polun, kun toi katiskankin sinne lampeen.

Talvella 1941-42 oli elintarvikkeet vähissä. Koko seuraavan kesän kuljin Sortavalassa leivän haussa. Jauhoina ei saanut korttiannoksia mistään, mutta leipää oli kaupungissa. Tuntui, niin kuin olisin ollut aina menossa, tai tulossa sieltä hakureissulta. Isän pyörällä ajoin ensin asemalle, sitten odotettiin junaa, aina se tuli ennemmin tai myöhemmin päivästä. Kun olin käynyt kaupassa ja saanut repun täyteen leipää lähdin taas asemalle odottamaan kotiinpäin menevää junaa. Usein oli vain tavarajuna, se ei pysähtynyt asemalla, mutta siitä uskalsi hypätä pois, kun se meni aseman jälkeen isoa ylämäkeä ihan matelemalla. Sitten taas pyörän selkään ja kotiin ajo 3 km, vielä oli kävelen nouseva Hermannin mäki, joka otti voimille. Loppumatka olikin alamäkeä isolta osin. Oli aina kova nälkä, vaikka olihan minulla eväsikin usein mukana. Kaupoista ei kyllä saanut mitään suuhunsa, vaikka olisi ostanut, tyhjää oli.

Syksyllä viljasta saatiin grahamleipää, se oli ihanan makuista. Kun isä sai myllyssä niistä jauhoista vielä vaaleammaksi puhdistettuja, saatiin melkein kuin oikeaa pullaa kun äiti leipoi pullaksi taikinaa. Oltiin onnellisia sellaisen puutteen jälkeen. Silloin tajusin ensi kerran, kuinka onnekkaita olimme, kun saimme tulla kotiin, emme nähneet nälkää, niin kuin monet näkivät. Sodasta huolimatta, meillä oli aika hyvin.

Rintamilla oli aika hiljaista. Pommikoneita kyllä meni aika usein, kaupungeissa ei ollut niin rauhallista. Saimme olla kotona lähes kolme vuotta. Juhannuksena v. -44 alkoi olla jo kovasti epävarmaa, rintamat olivat lähestyneet kahdelta suunnalta. Armoton tykkien jylinä ja pommitusten äänet kantautuivat yhtä aikaa, pelotti miten tässä käy. Ihmiset rukoilivatkin paljon. Horrossaarnaaja Anni

Kormano oli ennustanut, että täytyy uudelleen lähteä evakkoon ja se toteutui. Isä laittoi koko juhannuspyhät viljoja säkkeihin kaiken varalta.

Minä, Anja ja Hirsimäen Kerttu lähdettiin retkelle aattoiltana Hyypiön vuorelle, se oli korkea kallio metsän keskellä. Tuli ihan hämärää, alkoi jo kauempana ukkostaa, lähdimme melkein heti kotiinpäin. Matkalla näimme kalliolla kirkkaita keltaisia pisteitä. Ihmettelimme, otimme käteen, ne hän olivat matoja, siis kiiltomatoja. Olimme syyspimeällä joskus nähneet niitä, mutta ne olivat pimeässä oikein kirkkaita, eikä keltaisia. Kerkesimme kotiin ennen kuin rupesi kovasti satamaan. Elettiin siinä epävarmuudessa kesä. Heinätkin tehtiin vielä. Isä oli aina vuorollaan Tuokslahden siltaa vahdissa. Kerran hän käski minut niittämään sellaista harvempaa heinikkoa hevosella. Ei siitä tahtonut tulla mitään, hevonen ei kävellyt tarpeeksi rivakasti, heinä ei leikkaantunut kunnolla. Mielosen Samuli, isän tädin mies, Ukko-Samuli katsoi työtäni ja sanoi: Anna kun minä ajan ja niitti koko kappaleen, joka minun piti niittää. Minulla oli rakot käsissä, kun nyin hevosta, eikä se totellut. Samuli oli ennen ollut isälle vihoissaan, humalapäissään haukkunut. Syy oli, siinä kun isä ei tykännyt hänestä humalaisena. Samuli oli kerran tullut meille ja kun ruvettiin teetä juomaan, kaivoikin pullon povestaan. Äiti sanoi, ettei meillä saa sellaista tehdä. Äiti uskalsi sanoa, vaikka me oltiin silloin velkaa Samulille. Samuli oli muuttunut, ei juonut enää ollenkaan. Jo kesällä oli lehmien selkään leikattu saksilla Sort 280 teksti tunnisteeksi, ja nahasta nimilaput kaulaan, jossa omistajan nimi ja osoite.

4.9.1944 tuli aselepo. Heti alkoi lehmien ajaminen uuden rajan taakse. Työvelvolliset saivat jäädä puimaan viljoja ym. pakkauksia tekemään. Aselepohan kesti 19.9. saakka. Minä olin sopivin lähtemään karjan kanssa meiltä. Nukuin viimeisen yön lattialla, tavaroita oli jo pakkailtu ja oli vähän sekavaakin. Vedin peiton pääni yli, itkin ikävääni hiljaa, etteivät toiset kuule. Vanhempien olisi ollut vaikea minut lähettää itkuisena menemään. Tiesin varmasti, että takaisin ei enää päästä kotiin. Kovetin silloin itseni niin, etten itkenyt moneen vuoteen minkäänlaisen asian takia, oli vain pärjättävä. Seuraavana aamuna ajettiin meidän kolme lehmää ja kaksi hiehoa Koipään Hermanniin. Kaksi sonnimullikkaa jäi metsään, ne olivat niin arkoja, ettemme saaneet niitä sieltä mukaan. Anja oli käynyt niitä vielä jauhoämpärin kanssa maanittelemassa, mutta ne eivät tulleet, juoksivat vain pakoon. Hermannilta sitten lähdettiin heidän lehmiensä kanssa samassa laumassa ajamaan kuokkaniemen asemalle. Talon Laina tyttö, 15 v. lähti ajajaksi. Asemalle kertyi lehmiä joka puolelta. Toiselta puolelta Kuokkajärveä tuli 6 talon lehmät ja ajajat. Lienee ollut siinä laumassa noin neljäkymmentä lehmää. Emme tunteneet muita paimenia ennestään. Minulla oli reppu selässä, joissa oli

yksi mekko, limppu ja kilo voita evääksi. Paidan sisäpuolelle oli ommeltu salatasku, jossa oli isän antama 100 markkaa. Raha oli siltä varalta, että hukkaisin lehmäni niin voisin päästä junaan ja matkustaisin Vihantiin, josta minut löydettäisiin. Ensin lehmät olivat ihan vauhkoja, ne juoksivat aina pelloille, pois tieltä. Oli raskasta juosta reput selässä ja ämpäri kädessä niiden perästä. Joitakin irrallisia sonni mullikoita ja jokunen lehmäkin tulivat vastaan päin, eikä niitä saatu millään kääntettyä menosuuntaan.

Ensimmäisenä iltana pääsimme Koivusiltaan asti. Ajoimme lehmät tarhaan ja lypsimme. Maitoa oli joka saavissa mitä löytyi. Talon väki oli jo lähtenyt. Me kannoimme tuvan lattialle heiniä ja nukuimme siinä yön. Aamulla taas lypsettiin ja syötiin evästä ja lähdettiin. Vähitellen lehmätkin väsyivät, eivät enää yhtenäen olleet pellossa, vaikka kai niillä oli nälkäkin, ne menivät vain, kun ajettiin.

Seuraavan yön olimme Ännikän kylässä. Olimme pihalla kaikessa rauhassa, kun pihaan ajoi hevosella Lainan äiti. Hän alkoi meille vihaisesti huutaa. Mikäs hätä teillä täällä on? Eihän meillä mikään hätä ollut, sanoimme. Heille oli soitettu, että kaksi pientä tyttöä ajaa satapäistä karjalaumaa kahdestaan, niiden avuksi on mentävä. Heillä oli kaksi hevosta ja heidän olisi kuulunut jo alusta asti olla ajajien avuksi reppuja ja sankoja hevosella viemässä. Isommat tytöt tiesivät, mitä varten hevonen oli, he laittoivat reppunsa kyytiin, niin minäkin laitoin. Välistä ne putoilivat tielle, aina ne löydettiin ja vietiin taas kärryyn.

Yhdessä yöpaikassa kukaan ei ruvennut pesemään separaattia käytön jälkeen, menivät vain petille, joita oli lattia täynnä. Minä tahdoin olla jotenkin emännälle mieliksi ja sanoin Lainalle: Pestään me tuo kone ja pesimme sen. Kun rupesimme nukkumapaikkaa etsimään, kaikki petit olivat jo täynnä. Ihmettelen jälkepäin, miksi Lainan äiti ei meistä yhtään pitänyt huolta. Pöydän alus oli vielä vapaa, sinne aloimme laittaa reppua päänalle. Talon emäntä tuli ja sanoi: Tulkaa tytöt tänne ja vei meidät heidän kamariinsa. Laittoi jotain pehmikettä, tyynyä ja peitonkin. Saimme parhaat paikat. Joka paikassa oli ruokana hernekeittoa, pitkään aikaan en tykännyt siitä. Yhdessä yöpaikassa ei ollut mihin mennä. Joku neuvoi, menkää tuonne riiheen, se on lämmin. Siellä oli olkiakin paljon, saimme oikein hyvän yöpaikan. Missään ei ollut mitään pesupaikkoja, ei tullut mieleenkään, että oli jo likainen.

Saavuimme jo nykyrajan tälle puolelle Kiteelle. Lehmät nälissään hyökkäsivät hyvään äpärikköön syömään. Talosta laitettiin pieni tyttö huutamaan: Elkee syöttee siitä, siitä tehnee virtasta, siis pai-

norehua. Liekö jäänyt yhtään jäljelle, joka lauma siitä söi osansa ohi mennessään. Saavuimme Puhokselle. Minulta oli leipä jo loppunut. Tiesin, että Lainan äidin hevoskuormassa oli leipää laatikollinen. Kysyin emännältä, antaisiko hän minulle leipää lainaksi. Hän sanoi: Elä hyvä laps miulta pyyvä, miul ei oo yleis ostokorttii. Siulla ku on, sie saat ensimmäisestä majapaikast leipäkortin. Samassa hän otti ison palan leipää ja syötti sen hevoselle. Mieleeni jäi omituinen käytös naapurin emännältä. Silloin Laina suuttui, tempasi laatikosta ison mustan ruisleivän ja sanoi:” Jos miull on leipää, ni siull on kans.” Ja laittoi leivän reppuuni.

Puhokselta lehmämme lastattiin proomuun, sinne alas pohjalle oli johdettu jonkinmoinen vino silta, jossa oli poikkipuita, ettei lehmät menneet pyllylleen. Varsinkin hiehot panivat kaikki sorkat vastaan, eivät halunneet mennä outoon paikkaa. Miehillä, jotka lastasivat, oli köydenpätkä välissä, sillä ne pakottivat takapuolesta tönäisemällä lehmät alas menemään. Siellä ne olivat sikin soikin pohjalla. Ensin alkumatkasta oli niille varattu kannella heiniä ja olkia myös. Mentiin sinne ahtaaseen lypsämäänkin. Minäkin kävin ainakin kerran. Niistä tuli kamalan likaisiakin, kun ei ollut juuri mitään lattialle alle pantavaa. Olimme kaksi vuorokautta siellä proomussa.

Ensimmäisen yön olimme proomun kannella olevassa kopissa, kooltaan n.2 x 1,5 metriä, sinne ei sopinut edes pitkälleen. Istua piti koko yö. Isot likat menivät laivapoikien kanssa hinaajalle yöksi. Pimeässä alukset ankkuroitiin. Pojat tulivat illalla maitoa ostamaan ja pyysivät tyttöjä mukaansa. Seuraavana päivänä minä sanoin Lainalle, että nyt mekin lähdetään hinaajalle nukkumaan seuraavaksi yöksi. Tuumasta toimeen, kun pojat taas tulivat, me vain lyöttäydyttiin poikien veneeseen. Eihän pikkutyttöjä pyydetty. Siellä hinaajalla oli monessa kerroksessa seinillä sänkyjä. Menin Lainan kanssa yhteen. He kehottivat menemään eri sänkyihin. Menin yläpetille, mutta aavistin jotain pahaa. Valot sammuiivat. Poikia tulla kolisteli vielä ulkoa. Sitten tunsin, että joku oli tulossa sänkyyni, hiivin toisesta päästä alas Lainan viereen. Samassa poika kirosi, mihin se likka katosi. Sitten se nipisteli meitä varpaista. Mutta silloin kapteeni komensi:” Nyt annatte tyttöjen olla rauhassa, tytöt ovat kunnon tyttöjä.”

Aamulla herättyämme huomattiin, että laiva oli jo menossa, ketään ei ollut siellä alhaalla enää. Kapteeni oli lähtiessään pannut meille vain lisää peittoa. Pääsimme vasta Varkaudessa, purkupai- kassa, pois sieltä hinaajalta. Isot tytöt olivat uteliaita, minkälaista meillä oli ollut. Me olimme yhtä salaperäisiä, kuin hekin olivat, kun olimme heiltä kysyneet samaa. Kapteeni huusi yhdelle laivapo- jalle, että:” tule nyt sanomaan morjens heilallesi.” Poika mulkaisi vihaisesti ohi mennessään. Kap- teeni sanoi:” Nämä tytöt makasivat minun allani ei ollut kuin puoli metriä ja lauta välissä.

Sitten lehmät purettiin pois proomusta. Ne olivat niin nälissään, että lepän oksatkin kelpasivat, kun niitä annoimme. Minun hiehot hävisivät, kun niillä ei ollut kytkytä, millä sitoa kiinni. Olin jo huolissani, minne ne joutuivat, mutta ne taisivat vain käydä kaupungilla kävelyllä. Odotettiin ainakin vuorokausi vaunua. Lopulta saatiin avovaunuja, johon kaikki lastattiin. Yksi yö oltiin maissa. Joku neuvoi minulle ja Lainalle makkaratehtaan pannuhuoneen yösijaksi. Sinne menimme. Lattia oli tosi lämmin ei tarvinnut edes palttoota peitoksi, mutta kova oli se kivilattia.

Menimme yhteen avovaunuun, siinä oli hevosia kärryineen ja ihmiset olivat yhdessä. Pieni varsaakin oli. Olin jättänyt itselleni maitoa puolenlitran mukillisen syödäkseni. Varsa maistoi myös sitä, ei se haitannut, join sen sitten itse, muuten olisi ollut kuivat leivät syötävänä. Sotilaat ostivat kilvan kaiken maidon, jota lehmistä vielä herui. Kun matkustimme avovaunussa, veturin savutkin saimme niskaamme. Me pääsimme jossakin asemalla junan seisoessa muuttamaan konduktöörin vaunuun. Menimme lattialle nukkumaan reppu pään alla. Minun alkoi kamalasti päätä särkemään, kun pää hakkasi lattiaan. Viimeinen vaunu on kamala keikkumaan. Yhdellä tytöistä oli lääkettä ja kipu alkoi helpottaa. Se Lainan antama musta leipä ei oikein maistunut. Tyttöillä oli näkkileipää, sain heiltä sitä ja annoin heille puolestani voita, minulla oli sitä, vaikka kuinka paljon.

Tulimme Jyväskylään, ratapihalla vietimme yönne. Aamulla meitä vietiin sitten Laukaaseen. Yöllä IT-tykit ampuivat kovasti, kuului lentokoneen ääniä. Me ihmettelimme miksi, olihan aselepo juuri tullut. Emme silloin tienneet, että tuli sota saksalaisia vastaan, niiden koneita ne varmaan olivat, joita ammuttiin.

Kun päästiin Laukaaseen, kysyin heti, mihin päin alan lehmiäni ajamaan, mihin meidät on sijoitettu. Minulle sanottiin, ei sinne Leppälahteen ole tietä. Et voi lähteä sinne menemään, lehmät laiteetaan taas junaan, jossa viedään perille. Olin jossain aika lähellä asemaa yötä.

Hermannin Laina ja emäntä hävisivät saman tien, he pääsivät Kuusaan kylään, sinne lienee 10 km. Tulimme taas yöksi Jyväskylään, seuraavana päivänä lehmät pantiin kappaletavarajunaan. Se oli juna, joka pysähtyy joka asemalla ja purkaa lastit, sitten taas jatkaa matkaa. Niin lehmätkin sitten talutettiin asemasillalle junasta. Minä sidoin ne aseman taakse puihin, sitten kysyin asemamieheltä: Missä se Heikkilän talo on. Hän neuvoi tietysti sellaisen tien, josta lehmät voi viedä. Minä en lähtenyt niitä pitkin kylää yksin kuljettamaan, vaan menin yksin äitiä etsimään. Heikkilän talo oli kaunis punainen talo, valkean aidan ympäröimä. Sitten menin portista sisään, joku tuli vastaan.

Kysyin missä meidän perhe on. Hän näytti, tuolla ison kuusen juurella, aitauksen sisällä on mökki. Se oli ihan harmaa, jossa ikkunanpielet olivat valkoiset.

Menin sisälle, äiti ilahdutti. Siinä se tyttö tulee ihan terveenä ja vielä lehmätkin ovat tallella. Lähdimme heti lehmiä hakemaan. Pääsimmekin mennessä rataa pitkin, joka oli lyhempi matka. Sain Alli rouvalta, joka asui meidän porukoiden kanssa samassa mökissä, kengät lainaksi. Omista kengistäni oli pohja irronnut, se kääntyi aina kantapään alle kävellessä, jos et muistanut potkaista jalkaa ensin suoraksi.

Lehmät ja hiehotkin odottivat kiltisti asemalla meitä. Veimme ne Heikkilän navetan taakse hakaan. Ruokaa ei maassa niin syksyllä pihahaassa ollut. Heikkilän karjakko Hilma meni ja antoi sylyksen heiniä lehmille. Seuraavan yön nukuin mökin lattialla oikealla petillä, olipa makeat unet, huolet saitaas heittää unholaan. Äiti joutui sitten kyselemään missä lehmiä voi laiduntaa, mistä niille ruokaa saadaan. Talonväki lupasi laiduntaa heidän metsässä ja saimme käydä pienellä pellolla radanvarressa paimentamassa niitä. Oli tietysti hyvä, kun oli lehmät, saimme leivän päälle särvintä.

Sitten tulivat Jyväskyläläiset ”rohmuajat”, he kyselivät aina maitoa ja voita. Usein heillä oli jotain vaatetavaraakin, jolla he vaihtoivat maitoa ja voita. Meillä oli kaikesta kamala puute, sota-aikana karjalassa ei saatu juuri mitään vaatetavaraa. Minä olin paimenessa koko syksyn. Kun satoi, oli pellolla pieni lato, sinne menin lukemaan, mutta oli aina myös vaihdettava, etteivät lehmät mene radalle. Onneksi talossa oli paljon kirjoja ja romaaneja ja he antoivat niitä mielellään lainaksi. Se pelasti suorastaan minut, elin niissä maailmoissa. Meidän toiset tytöt tutustuivat naapureiden lapsiin. Minä en halunnut mennä mukaan. Äitikin aina kehotteli menemään toisten kanssa. Olihan meillä yksi kyläpaikkakin. Lempitädin porukka oli kanssa Leppälähdessä, he olivat Kuivikon talossa. He joutuivat talon pirttiin, talonväen sekaan. Se ei ollut hauskaa. Äiti ja Lempitäti lyöttäytyivät yhteen evakoksi lähtiessä, Kaarina oli vielä korissa kannettava vauva, keväällä syntynyt.

Isä ja Toivo setä matkasivat porukassa. Kyllä he ihmettelivät millaiseen paikkaan väet ovat joutuneet, kun tietä ei ollut. Uhkarohkeasti he vain lähtivät ylittämään Pönttövuorta. Oli kuulemma kuin isoja rappusia, josta hevosilla nousivat vuoren yli. Toivo sedän kärryn akselikin katkesi. Isä sai ehjänä kuorman perille. Anjaa ei vain kuulunut hetkiin, hän juuttui Kolkontaipaleen asemalle, kun ei saanut lehmää junaan millään. Lopulta se onnistui, hänetkin vietiin Laukaalle. Sieltä hän tuli junassa Leppälahteen. Isä haki lehmän joskus myöhemmin.

Koulut alkoivat. Terttu meni joka päivä Metsolahden kouluun, se oli Pönttö vuoren toisella puolella, Laukaan kouluja. Äiti lähti hommaamaan Anjalle koulu paikkaa. Jyväskylässä sanottiin, ettei sovi, täyttä oli. Sitten joku neuvoi, että Vaajakoskellakin on koulu ollut jo muutaman vuoden. Sinne Anja sitten pääsikin. Sinnekin piti mennä junalla, mutta junia kulki sopivin aikatauluin. Minä raukka en päässyt mihinkään. Yritin rippikouluun Jyväskylään. Olin yhden päivän Taulumäen kirkossa. Siellä sanottiin, miksi tulin vasta nyt, olin myöhässä. Olisi pitänyt olla papin todistuskin. Sairastuin, menin sinne saman viikon lauantaina. Rippikoulua ei pidettykään lauantaina. Maanantaina en enää tohtinut mennä ollenkaan, niin syksyn osuus koulusta jäi käymättä. Keväällä menin Lievestuoreelle Laukaan rippikouluun. Joka päivä minua kuulusteltiin syksyn läksyistä tavallisen koulun jälkeen. Helluntaina olin sitten ripillä Laukaan kirkossa. Äiti ja isä olivat myös, junalla mentiin ja tultiin. Minä olin jo edellisenä päivänä mennyt Hirsimäen Kertun kotiin. Kun olimme kirkossa tuli Kertun isäkin tuli. Hevosella hän kuskasi meitä asemallekin. Jossain kuppilassa oltiin kahvillakin mennessä, tytön ripille pääsyn kunniaksi vissiin.

Kerran olin OL Vaajalassa käymässä ostoksilla. Myymälänhoitaja tuli ulos perässäni ja sanoi: Tulisitko meille kauppaan harjoittelijaksi? Minä en osannut sanoa muuta kuin lupasin ajatella asiaa. Siitä sitten urkeni minulle työpaikka. Juho setä oli juuri silloin meillä käymässä. Hän neuvoi minua, miten lasket pennit ja grammat, kertolaskut ym. Kotonakin oli aika ankeaa, mökki oli pieni ja kylmä. Kamariin sopi yksi sänky, siinä nukkuivat isä, äiti ja Pentti. Tuvan puolella oli yksi sivusta vedettävä sänky, siinä nukuimme me kolme tyttöä, yksi aina pää toiseen suuntaan, silloin ei ollut niin ahdasta. Pihalla olivat halot kuusen juurella, liiteriä ei ollut minkäänlaista. Huusi, sentään oli aitauksen sisäpuolella. Onneksi tuvassa oli leivinuuni, siinä äiti teki aina hyvää syötävää, piiraita ja pataruokia. Pentti oli hyvin stressaantunut lapsi, varmaankin kaikista muutoista. Kun tytöt olivat jo menneet junalle, äiti oli navetalla ja minäkin lähdin kauppaan töihin, Pentti kiipesi aidalle ja itki kamalasti, kun äiti ei vielä ehtinyt tulla tupaan. Vaikka kuinka sanoi, kohta äiti tulee, ei itku lakanut ennen kuin äiti tuli.

Emmi täti tuli jouluksi meille ensimmäisenä Leppälahden jouluna. Hän kutoi miesten villapaitaa, ei kertonut kenelle se tulee. Kohta hän menikin naimisiin leskimiehen kanssa, joka oli Vuokselan evakkoja. Emmi täti oli korttiannoksilla ollessaan ihan nälkiintynyt. Meillä oli sentään ruokaa.

Aluksi kaupassa, neiti myymälänhoitaja, ei antanut minun tehdä mitään muuta kuin pyyhkiä hyllyiltä pölyjä. Sitähän piisasikin, aina tuotiin iso säkki ruisjauhoja sisälle, sitten se kaadettiin laatikkoon, josta sitä kauhottiin kukin pussiin sen verran kuin kuponkeja piisasi. Kaikki tavarat olivat silloin kortilla. Kahvin korvike, sokeri, kaikki keksit ym. tuotteet, voi ja makkara. Lihatuotteita ei voitu myydä, kun ei ollut jääkaappiakaan. Maitoa ei maaseudulla tarvinnut myydä, sekin oli kortilla, samoin suola. Joka kuun ensimmäisenä päivänä sanomalehdessä olivat tiedot millä kupongilla saa mitään ostaa. Täytyi opetella numerot millä kulloinkin sai tavarat. Isossa laatikossa, oli pyöreitä reikiä, kullekin lajille omansa. Kuukauden loputtua se tyhjennettiin ja kaikki muut kupongit, paitsi leipäkortit, liimattiin kartonkeihin yksi kerrallaan. Leipäkortin kupongit laitettiin kukin koko eri pussiin, 500 kpl kuhunkin. En minä kovin kauan niitä pölyjä pyyhkinyt koko päivää, rupesin vain tekemään kauppaa. Neiti kyllä tuli loppusumman aina tarkastamaan, että oli oikein. Työhöni kuului asemalta tavaroiden haku käsikärryillä. Joskus niitä riitti puoleksi päiväksi ajamista. Se oli raskasta. Talvella vedin niitä vesikelkalla. Erään kerran talvella, lauhalla säällä neiti oli tilannut limsoja. Niitä minä ajoin kelkalla puoli päivää. Ne laitettiin kellariin, eikä sekään ollut oikein lämmin, limsat alkoivat jäätymään, neiti huusi ja kirosi. Enhän minä sille mitään mahtanut. Sinne vietiin kuumia hiiliä uunista lämmikkeeksi.

Keväällä kun tie alkoi pettämään, kärryini upposi akselia myöten liejuun, jotenkin sain sen siitä ylös. Joskus kylän miehiä oli hevosella käymässä asemalla, kun he huomasivat minun laittavan taas kuormaa, he ottivatkin ne kärryynsä. Siitä neiti ei yhtään tykännyt. Kiireesti hän juoksi rahtia maksamaan, vaikkei ne olisi halunneet ottaa mitään, minua auttoivat, säälivät. Silloin oli jonkin aikaa sellainen muoti, että kauppa pantiin ruokatunniksi kiinni. En minä kotiinkaan voinut lähteä kävellen, vietin sen jotenkin kaupalla konttorihuoneessa ja söin evästä. Iltapäivällä neiti antoi minulle korviketta ja jotain kuivaa kakkua oli aina, se kyllä virkisti. Kellon lähetessä viittä, aloin lakaista lattioita ja vähitellen viedä lasikaapista ruokatarvikkeita kellariin, jos ei ollut asiakkaita. Kaappi ja tiskit pestiin aina illalla, lattia vain kerran viikossa. Muutoin ne tehtiin vasta sitten kun kauppa oli suljettu.

Neiti oli kova komentamaan, mene joutuin, juokse. Sellaista surin kamalasti, kun hän joku ilta sanoi:” Eilen puuttui taas kassasta rahaa.” En millään ymmärtänyt, että olisin laskenut väärin, kun koitin niin tarkka olla. Kerran sitten kysyin, eikö sitä rahaa ole löytynyt. Hän vastasi siihen, enkös ole sanonut, ei sitä puuttunutkaan.

Sitten tuli kesäloma. Neiti lähti lomalle ja sijaiseksi tuli pääliikkeeltä kiva tyttö, Kaisa Pätilä tuuraamaan neitiä. Koskaan ei puuttunut penniäkään kassasta. Silloin sain luottamuksen itseeni, enkä enää pelännyt laskevani väärin. Kerran kun neiti oli pääliikkeessä käymässä, oli hiljaista myymälässä. Katsoin konttoripöydän kaaosta ja rupesin liimaamaan kuponkeja kartongeille, seuraavan kerran katsoin, miten ne muut on laitettu pusseihin ja pussitin leipäkupongit. Mitään neiti ei sanonut, ei hyvää ei pahaa. Aloin aina siivoamaan pöytää hänen poissa ollessaan. Mistään ei saanut häntä kiitosta tai rohkaisun sanaa. Olin huonon päivän iltana aina masentunut, päätin kotiin mennessä, että huomenna en enää mene sinne töihin. Aina kuitenkin menin, enhän voinut kotiinkaan jäädä laiskaksi.

Sellaistakin sattui, että tuli kumisaapikkaita iso laatikollinen kauppaan. Ne olivat kysytyjä. Minulla oli vain puupohjaiset monon tapaiset, niillä ei olisi mielellään koko päivää ollut. Jalkoja vaivasivat. Katsoin laatikkoa, siellähän oli minullekin sopivaa kokoa. Sanoin neidille, nythän minäkin saan siitä kengät. Et sinä saa ne on luvattu jollekin asiakkaalle, sanoi neiti. Minä tartuin siinä samassa puhelimeen ja soitin pääliikkeeseen, ja sanoin, antakaa minulle sieltä kengät, olisi kovasti tarpeen täällä kuraisilla teillä. Sieltä sanottiin, että sinnehän juuri laitettiin kenkiä laatikollinen. Sanoin, ettei minulle riitä, on jo muille luvattu. Silloin neiti sieppasi puhelimen ja sanoi, saat sinä ne kengät. Sillä tavalla hän piti huolta alaisistaan. Tuli yhtenä keväänä kangastakin kahdenlaista. Olisin ottanut punakirjavaa itselleni. Ei hän suostunut antamaan, sain sini-raidallista tyyki kangasta, sitten Anjalle ja itselleni.

Itsenäisyyspäivän aikaan oli Martti sedän ja Toinin häät Paavolassa. Se oli lähellä sunnuntaita, olisin tarvinnut yhden lomapäivän matkaa varten. Sitä ei myönnetty, hän sanoi vain: Mitä menet sinne rahojasi tuhlaamaan. Voi että harmitti. Olin kutomassa hänelle joululahjaksi kirjokintaita, sellaisia mustavalkoisia. Päätin etten anna niitä hänelle. Silloin kauppa antoi apulaisilleen joululahjaksi jauhoja ja ryynejä ym. ruokatavaraa, niin minullekin annettiin. Minä lepyin ja annoin lapaset neidille. Seuraavana keväthalvena neiti lähti Raumalle turkkia teettämään, viipyi muistaakseni kolme arkipäivää matkalla. Hän oli pyytänyt pääliikkeeltä sijaista, mutta sieltä ei luvattu ketään. Sitten hän oli kysynyt, saako harjoittelijan jättää yksin siksi ajaksi. Omalla vastuullasi saat jättää.

Olin sen ajan yksin, onneksi kaikki meni ihan hyvin. En jättänytkään avainta siihen paikkaan, kun sovittiin, hän tuli meiltä niitä hakemaan. Säikähdin kamalasti, kun hän tuli, mutta hänhän oli vanhemmilleni aina kuin sulaa hunajaa, niin nytkin. Ainakin yhtenä kesänä kuljin eri myymälöissä lomittajana. Pääliikkeelläkin olin maito ja lihaosastolla. Siellä piti olla sunnuntaiamullakin maitoa jakamassa. Eivät he siellä yhtään minua moittineet, jopa kehuivat sukkelaksi tytöksi. Matkat oli usein kuljettava junalla kotiin ja töihin. Leppälahden kaupassakin lasikaappi täytyi laittaa tavaraa täyteen ennen ovien aukaisua. Ei sitä kerinnyt pois lähtemään koskaan ennen puolta kuutta illalla.

Ei elämä sentään pelkkää työntekoa ollut, vaikka joskus siltä tuntuikin. Kävihän meillä sukulaisia-kin kylässä. Salme tuli ainakin kerran hiihtolomallaan meille. Talvella illat olivat pimeitä, mutta oli kuutamoa aika silloin. Me hiihtelimme ja laskimme mäkeä illalla myöhään. Naapureidenkin nuoret kokoontuivat kanssamme hiihtelemään, kivaakin oli. Yhtenä kesänä Salme ja Erkki serkut tulivat meille. Erkki opetti meille valssin askelia sileällä tiellä, jossa oli havuneulasia, ne luistivat hyvin kengän alla. Emme käyneet silloin vielä iltamissa. Jouko serkku kävi myös, hän halusi seurantalolle ja minä pääsin mukaan, hauskalta se tanssiminen näytti, kun vierestä näki homman. Kahdeksantoista täytettyäni rupesin tahtomaan iltamiin. Minuahan ei olisi päästetty millään, sanoivat että: Anjakin sitten haluaa sinne ja on vasta viidentoista. Kun rupesimme käymään opintopiirissä, niin sitten tuli talolle tanhujen ohjaajakin. Ohjaaja valitsi tanhuajat, jotka esiintyivät iltamissa. Minutkin valittiin. Iltaman lopussa oli tunti tanssia. Sitten joku tuli hakemaan ja uskalsin jo lähteäkin tanssimaan. Siellä oli kaksi karjalaista evakkotyttöä, Tolkin Mirja ja Anja, heidän kanssaan viihdyimme hyvin.

Keväällä 1947 mummo kuoli Paavolassa. Isä ja äiti olivat hautajaisissa. Siellä he tulivat siihen tulokseen, että hankitaan asuinpaikka mekin Paavolasta. Isähän oli ollut Kelkkamäen varikolla työssä, kun ei ollut maata mitä viljellä. Odotettiin vain, jos jostakin annettaisiin. Sitten kuultiin, että meidät oli tarkoitus laittaa Pihtiputaalle synkkään korpeen, jossa ei ollut yhtään ennestään peltoa. Sinne eivät vanhemmat halunneet lähteä, lähtivät ennemmin Pohjanmaalle sukulaisten lähettyville. Kun sitten mentiin allekirjoittamaan kylmän tilan papereita Paavolaan, minä sain silloin luvan lähteä isän mukaan. Vanhemmat ja Pentti veli muuttivat vapulta Paavolaan. Me kolme tyttöä jäimme vielä Heikkilän mökkiin, tytöt kävivät koulua ja minä olin kaupassa. Kun sanoin itseni irti, hirviteli neiti: Kun lähdet näin hyvästä talosta et ikinä saa tällaista paikkaa. Sanoin vain: Isäpä on luvannut minut elättää, eikä minun tarvitse tänne jäädä. Enpä ole neidistä kuullut sen koommin, enkä kysellytkään, en edes korttia laittanut. Olisinhan voinut kehua, kun sain heti kansanhuollosta paikan.

Ennen kuin lähdimme Heikkilästä, pesimme äidin neuvon mukaan talon saunan, mekin käytimme sitä saunaa. Talon emännät, Etti ja Elsa olivat mielissään. Elsa tuli asemallekin meitä saattamaan ja antoi evääksi pussillisen keitettyjä kananmunia. Alkoi juuri ripsua vähän vettä. Elsa sanoi sen tietävän hyvää lykkyä tytöille. Me matkustimme Kauhajoelle Juho sedän perheen luokse, näimme pitkästä aikaa heidät. Oltuamme joitakin päiviä heillä menimme Kurikkaan Paavo sedän ja Sirkan

luo. Heillä ei ollut lapsia, mutta heillä oli silti oikein mukava käydä. Paavo setä oli kumminikin. Sieltä seuraava paikka oli Kauhava, jossa oli Eino enon perhe, sielläkin vierailimme. Sitten matkustimme Paavolaan. Vähän ennen juhannusta tulimme kotiin. Kotina oli silloin eräs autio talo lähellä Paavolan kirkonkylää. Isälle se oli osoitettu asunnoksi. Ostetussa paikassa ei ollut minkäänlaisia rakennuksia, pihapelloksi tuli kunnalliskodin lammashaka. Elukat olivat jo siellä omalla pelolla, siellä käytiin niitä lypsämässä illalla ja aamulla. Lyhempi tie oli osaksi ajokelvoton, pyörää täytyi taluttaa. Tarakalla oli kymmenen litran lasipurkki sidottu laatikkoon lujasti, se ei saanut kaatua. Muistaakseni jo elokuussa päästiin omaan saunamökkiin asumaan. Se talon omistaja uhkaili isää tiellä vuokran maksuista. Me maksettiin se minkä lautakunta määräsi, oli hyvä, kun päästiin omaan.

Melkein heti Paavolaan muutettua meidät kutsuttiin Teräväisen Kertun häihin Sammalkankaalle Ruukkiin. Hän on meidän pikkuserkkumme, emme tunteneet ennestään. Siellä oli muitakin sinne kutsuttuja serkkuja ja pikkuserkkuja, aloimme pikkuhiljaa tutustua heihin, se oli hauskaa. Samoihin aikoihin, kun me olimme tultu Paavolaan, sukulaiset kertoivat, että kansanhuollossa olisi paikka auki. Minä keräsin rohkeuteni ja otin todistukset mukaan ja esittäydyin johtajalle. Hän otti minut ensin tarkkailtavaksi, koska istutti minut oman pöytänsä toiselle puolelle ja käski ottaa hyllystä sekaisia kirjeitä ym. papereita ja laittaa niitä aikajärjestykseen. Pelotti, tupakan savu vaivasi, mutta muutaman päivän siinä tehtyäni sain oman pöydän toimiston puolelta ja ison laatikon karjatilejä tutkittavakseni. Aluksi niistä piti etsiä nahan luovutustodistukset ja kirjata jonhonkin vihkoon. Joka päivä johtaja kävi katsomassa, missä asti työ oli menossa laatikossa. Yhtenä iltana eräs tytöistä sanoi, että johtaja oli sanonut, kyllä siitä työntekijä tulee. Siitä tiesin, ettei ainakaan pois laiteta talosta.

Sunnuntaisin mentiin Anjan kanssa usein Ruukkiin, Lempitäläisetkin olivat taas niin lähellä. Hemminkankaalla oli Martti setä, Simo setä, Helena täti ja Maija täti sekä Toini, Martti sedän nuori vaimo. Sitten oli isän eno ja enon poikien perheet, he ovat Kososia. Teräväisiä oli Simon ja Martin perheet, heidän vaimonsa ovat isälle serkkuja.

Isä ja Martti setä rupesivat saunamökkiä rakentamaan. Ensin kaadettiin puut ja sitten alkoi rakentaminen. Toukokuussa alkoivat ja elokuussa päästiin jo asumaan. Siihen muurautettiin hellan alle oikea leivinuunikin, siinä äiti leipoi pullat ja piiraatkin. Siinä mökissä asuessa meillä kävi vieraita yhtenään, sukulaiset olivat yötäkin. Lattia oli täynnä petejä, kun oli yövieraita. Siihen mökkiin saa-

tiin sopimaan kolme sänkyä, pöytä, tiskipöytä ja vielä tuolejakin. Sillan alla oli perunakuoppa, siellä säilytettiin marjapurkit, juurekset ja perunat.

Inkeri serkku oli sulhasensa Orvon kanssa käymässä meillä. Minä katoin kahvipöytää, jollakin oli asiaa kellariin, ja luukku avattiin. Minä tallasin syvään kellariin, hillopiirakka lensi sängyn alle, onneksi oikein päin, se otettiin sieltä pöytään. Minulle ei käynyt kuinkaan, kyllä naurua piisasi, vieläkin usein muistelemme tapahtumaa.

Aittakin tehtiin, laudoista, sellainen harva se oli ja kylmä, nukuimme umpisukkelissa Anjan kanssa siellä kesäisin. Metsän reunaan tehtiin oikein pieni sauna, siinä se nökötti vielä kauan sen jälkeenkin, kun sitä ei enää käytetty.

Paavolassa oli oikein vireästi toimiva karjalaseura. Siellä kävimme porukalla tupailloissa ja toisinaan pidettiin iltamiakin. Karjalaisilla oli paljon tyttäriä, poikia oli vähemmän. Kerran olivat isäpapat tuumineet:” Mistähän näille kaikille tytöille miehet saadaan.” Melkein kaikki saivat miehen, tosin monet tytöt muuttivat pois Paavolasta, ja kukin löysi maailmalta omansa. Tietysti kävimme tansseissakin porukalla, hauskaakin oli, ja vientiäkin ihan tarpeeksi. Ihan ensimmäisissä tansseissa Hilakiven Kalevi alkoi tanssittamaan minua ja kysyi saatollekin. Otinkin aina joskus mukaani. En tykännyt, jos hän oli maistanut. Hän kehui jättävänsä sen pois minun kanssani ollessa. Minusta se ei riittänyt ollenkaan. Kalevi sai jäädä.

Anja meni Raaheen yhteiskouluun viimeiseksi vuodeksi. Seuraavaksi kesäksi hänkin pääsi kansanhuoltoon kesälomittajaksi. Serkku Kalevikin oli silloin Kansanhuollossa töissä, ennen kuin meni kauppakouluun. Myöhemmin minusta tuli siellä ostokorttien hoitaja ja jakaja. Koskaan ei puuttunut mitään ja laskut täsmäsivät, kun tarkastajat kävivät niitä syynäämässä. Oli hyvä mieli, kun ei ollut mitään epäilyksiä tässä työssä.

Usein pidimme illanistujaisia nuorison kesken, leikittiin panttileikkejä yms. hauskaa. Seuraavana syksynä Anja sai opettajan paikan Hyrynsalmelta, hän meni sinne epäpäteväenä vara opettajaksi. Minä läksin sinne häntä saattamaan. Ensin linja-autolla Ouluun ja sieltä postiautolla loputtoman pitkä matka Hyrynsalmelle. Meidät ohjattiin kunnalliskodille. Koulu toimi silloin v-kodin tiloissa ja opettajallakin oli asunto siellä. Meidät syötettiin talon puolesta silloin illalla. En muista mitä ruokaa oli, mutta leivän muistan, en ole missään saanut sellaista akanaleipää. Leipää ei meinannut saada nieltyä, niin täynnä se oli akanan piikkejä. Aamulla sitten lähdin postiautoon ja kotia. Anja

jäi sinne harjoittelemaan opettajan hommia. Olimme vilkkaassa kirjeenvaihdossa koko ajan Anjan kanssa, kerroimme kaikki tapahtumat kumpikin kirjeissä. Joululomaksi hän tietysti tuli kotiin. Aattona pukin tuotua minulle ja Anjalle itselleen kauniit neuleliivit, totesi isä: jo on Anjankin kynnet sulaneet kohmeesta. Johtui kai siitä, ettei hän ollut ennen juuri mitään sellaista neulonut.

Joululomat olivat aina mukavia, käytiin tansseissa ja pidettiin muutenkin lystiä. Jouluaamuna olimme aina kirkossa, se oli juhlallista. Kirkko ihan täynnä väkeä. Ajettiin hevosella ja laulettiin aina joululauluja menomatalla. Kerran mentiin Savolaiseen jouluaattona tonttuleikkejä leikkimään. Sinne oli tullut Heikin poikia kylään, olivat juuri saunasta tulleet vähissä vaatteissa, mutta me vain leikittiin. Nauroimme kotiin mennessä. Hirvosen tätilässä kävimme aina pienempiä serkujamme tervehtimässä ja Iida tätiä, hän oli kummitätini. Siellä leikimme aina sokkoa.

Martti setä ja Toini pyysivät myös heille tulemaan, mentiin oikein isolla porukalla, he olivat itsekin nuoria, niin jaksoivat valvoa meidän kanssa myöhään iltaan.

Aika kului, minä olin kansanhuollossa töissä, rahaakin tuli mukavasti, tosin annoin ruokarahaa kotiin, olinhan kotiruuuissa. Kesällä käytiin marjassa ja tietysti tehtiin talon töitäkin, kun oli vapaata. Minun loma-aikani tahtoi osaksi mennä matkusteluun. Siihen aikaan mentiin aina junalla sukulaisiin, ne kun olivat kaikki pitkin Suomea. Polkupyörät otettiin aina mukaan, sillä oli helppo mennä asemalta loppumatkat määränpäähän.

Seuraavana syksynä Anja sai paikan taas Kainuusta, Puolangalta Kalpion kylästä, sinnekin lähdin hänet viemään. Menimme Puolangan kirkolta 34 km kuorma-autolla kylään, jossa ei ollut sähköjä, ei omaa koulua, ja tiekin päättyi sen talon pihaan, jonne ajoimme. Oli pilkkopimeää, kun tulimme pihaan. Joku tuli tuikun kanssa vastaanottamaan opettajaa. Varmaan Anja säikähti sitä pimeyttä, hän sanoi minulle:” en minä jää tänne.” Minä vaan kovensin mieleni ja komensin, pakko sinun on jäädä. Sinne Anja jäi. Minulle tuli surku, kun lähdin samalla autolla takaisin, itkin sitä surkeutta, kun Anjan täytyi jäädä. Olin matkustajakodissa yötä. Eivät mokomat herättäneet aamulla, olin tipalla jäädä ainoasta autosta, joka meni Ouluun. Olin pyytänyt, että pitää herättää, olen siihen autoon menossa. Ihan sattumalta heräsin, aika oli tipalla, juoksun kanssa kerkisin, suuhuni en saanut mitään.

Samana kesänä meille alettiin rakentamaan uutta kotia. Martti sedän Toinin neljä veljeä tuli vappuna Kauhajoelta sitä rakentamaan. He olivat kovasti ahkeria miehiä, tekivät pitkiä päiviä töitä. Samana kevättalvena olimme äidin kanssa kutoneet matot uuteen tupaan, verhokankaat kamareihin ja tupaan. Kun minä olin töissä, äiti kutoi päivällä, kun tulin töistä, jatkoin minä illalla kutomista. Kaikki saatiin juuri tehtyä, kun tupakin valmistui.

Toinin veljiä oli kolme poikamiestä, he olivat kovia käymään tansseissa. Aina kun me oltiin Ihantolassa, nuorisoseurantalolla, ilmestyivät hekin sinne. Meistä oli hauskaa, kun saatiin niin monta uutta tanssittajaa lisää. Kylän työtöt olivat kateellisiakin heistä. Kyllä he muitakin hakivat, mutta me oltiin etusijalla. Koti valmistui kolmessa kuukaudessa, rakentaminen alkoi vapulta ja heinäkuun lopussa oli ihan valmis. Olimme olleet karjalaisten retkellä Siikajoen Karinkannassa, lauantaina oli iltamat seurantalolla ja pyhäpäivä vietettiin meren hiekkarannalla. Olimme koko yön valvoneet ja tanssineet, niin väsytti kamalasti. Samana iltana Orpanat ja setä ja Toini tulivat meille vielä heidän läksiäiskahveille. Juhannuksenakin olimme retkellä Raahen saarella, Toinin ja poikien sukulaisia asui Raahessa, ja meitä tyttöjäkin otettiin mukaan. Minut, Anja ja Teräväisen Mirjami. Ensin alkuiltalta oltiin saarella ja sitten siellä sukulaistalossa vieraana loppuyö. Aamulla katseltiin Raahen kaupunkia ja sitten palattiin junalla kotiin, Tuomiojan asemalle ja siitä polkupyörillä kotiin. Mirjami ei kerinnyt kirkkoon kuorolaulua laulamaan ja isä Matti oli kamalan vihainen.

Kun muutimme uuteen kotiin, tuntui mahtavalta, kun oli muka niin paljon tilaa. Olihan toisenlaista asua kuin yhden huoneen saunamökissä. Olimme Anjan kanssa juuri olleet Etelä-pohjanmaalla sukuloimassa. Kauhavalla oli siihen aikaan kovasti kutomoita. Sieltä ostimme kamariin sängynpeiton ja seinävaatteen, oli hienoa sisustaa uutta kamaria niillä.

Olikohan juuri se vuosi, kun minut valittiin nuorisoseuran sihteeriksi. Piti aina hankkia iltamaluvat nimismieheltä, ja joku lupa oli, kun tuli kiertävät elokuvat talolle. Silloin ei saanut kankaitakaan mistään, niin teimme kreppipaperista kauniit verhot Ihantolaan, seurantalolle. Entiset olivat melkein riekaleita. Laitoimme reunat oikein punaisesta paperista. Kun väki tuli taloon, kaikki kyselivät, kuka on laittanut näin kodikkaaksi salin. Minä ja muutamat työtöt tehtiin se yhdessä, se oli hauskaa.

Vuoden lopussa kansanhuolto lopetettiin, meitä taisi olla kolme ihmistä, jotka saivat lopputilin. Vanhin meistä, Elsa Pehkonen, sai muuttaa kunnantoimistoon, ja hän jakoi vielä yleisostokortit, joita silloin vielä tarvittiin.

Kun Anja tuli joululomalle sieltä Puolangalta, kertoi hän, että sen talon toiseen pirttiin tulee loppiaiselta kutomakurssi kuudeksi viikoksi. Hän pyysi minua lähtemään kurssille, kun olin työtönkin. Tuumasta toimeen. Minä lähdin hänen mukaansa sinne korpeen. Käsityönohjaaja opettaja oli oikein mukava Martta Iivonen, evakko, en muista mistä oli kotoisin. Siellä aika meni siivillä opettellessa hienoja kutomisen saloja. Kudoin siellä ollessa kaksi päiväpeittoa, neljä liinaa, huivin, täkänän ja sohvatyynyn. Kukaan muu ei tehnyt täkänää. Opettaja sanoi vain, kyllä se sinulta onnistuu. Sainkin sen valmiiksi ihan ennätysajassa, niin hän kehui, kun oli muillakin kursseilla sellaisen teettänyt. Me pidettiin lopettajaisetkin, oikein näyttelyn kanssa. Leivoimme piirakoitakin, niitä sitten myytiin ihmisille kahvin kanssa, taisi siellä olla myös pullaa myytävänä. Eräs ukkeli otti täkänän nurkan käteensä ja kysyi:” Onkos siinä kaksi vaatetta päällekkäin.? Niinhän täkänässä on.

Kurssin loputtua Anja antoi viikonlopun lisäksi kaksi lomapäivää koulusta, ja niin me tytöt lähdettiin Kajaaniin enolaan kylään. Eno asui jo silloin maatilallaan Kuurnassa, lähellä Kajaania, Anni täti piti koulua kaupungin liepeillä olevassa Asuntolan koulussa. Salme oli jo naimisissa, kävin hänenkin luonaan Sotkamon Kontinjoella. Eero oli siellä opettajana, Salmekin oli ollut epäpätevänä yhden vuoden ja silloin he tapasivatkin toisensa siellä koululla. Sitten matkustin takaisin Paavolaan.

Pian alkoi tuntua, että olisi mukava olla jossain töissä. Tieto oli kulkenut Kurikkaan sedälle ja Sirkalle. He kirjoittivat, että siellä oli Koiviston kaupassa toimi avoinna, ja kehottivat hakemaan. Laitoin hakemuksen ja minut valittiin. Niin keräsin vähät vaatteeni ja lähdin junalla Kurikan pitäjän Panttilaan. He asuivat vielä tilapäisessä asunnossa, jossa oli vain tupa ja kamari. Minä sain nukkua kamarissa. Olin kuin talon väkeä, söin pöydässä ja tein vähäisiä askareitakin. Kamarin siivosin aina lauantaina. Kaupassa oli usein kova vilske, kun Lakkitehtaan tytöt tulivat töistä ostamaan ruokaa ym. Johtaja laittoi minut konttoriin laskuja setvimään aikajärjestykseen ja sitten neuvoi kirjaamaankin. En silloin ymmärtänyt kirjanpitoa, mutta tein mallin mukaan. Sirkka ja setä veivät minut aina mukaansa, kun lähtivät jonnekin kylään, niin tuli tuttujakin vähitellen. Tutustuin heidän kauttaan yhteen Rauha nimiseen tyttöön. Hänellä oli sulhanen Karijoella ja kohta olivat heidän häät. Sinne me sitten Karijoelle asti, lähdettiin näin oikein sahtihäät. Siellä oli morsiamen serkku juotettu, ei osannut epäillä sahtia miksikään. Poika parka pyyteli:” älkää sanoko äidille ja mummulle.

Tuli sitten syksy. Kaupanjohtaja huomasi, että oli keväällä tullut palkanneeksi liikaa väkeä. Minä olin viimeksi tullut ja sain lähteä. Hyvän todistuksen hän kyllä mukaan antoi. Setä ja Sirkka olivat pahoillaan, kun lähdin, mukavastihan meillä menikin. Sitten koton huomattiin, että

Vihannin kaupan Rankisperän myymälään otetaan hoitaja. Sinne minä sitten hain, kun isän tuttu Kauralan isäntäkin kehotti hakemaan. Pääsin sitten sinne töitä paiskimaan.

Olin kovasti yllättynyt, kun asiakkaita tuli kauppaan, jokseenkin kaikki olivat tuttuja naamvoja. Olin heidät jo kansanhuollossa tavannut, ihmettelin vain, täälläkö te asuttekin. Aika meni joutuin, vaikka olosuhteet eivät olleet kaksiset. Kauppa oli Jylhän vanhassa talossa. Nurkkakamarissa oli kauppa, siitä ovi ulos ja raput, toinen kamari oli varastona, kolmas oli minun olo-makuuhuoneeni ja sitten vielä oli keittiö. Talon väki Hanna emäntä ja hänen veljenpoikansa Martti asuivat isossa pirtissä. Pirtissä toimi kylän postikin, postiautolla sinne tuli kirjeet ja lehdet. Kylässä oli mukavia persoonia ja kaikki tunsivat toisensa. Kerran yksi emäntä toi voita myytäväksi. Voi laitettiin vaalle, mutta siitä alkoi virrata kirnupiimää lattialle. Minä sanoin emännälle, pitäisiköhän tätä vielä pestä. Emäntä sieppasi voin ja lähti kotiinsa. Suuttuikohan, tuomasin itsekseni. Ei suuttunut, pienen hetken päästä hän tuli takaisin ja voi oli pesty paremmaksi. Siitä tuli helposti tappiota, jos se oli kovin vetistä. Voit olivat talon lattian alla kuopassa aina viikon, sitten ne pakattiin puulaatikoihin, kirjoitettiin lappuun montako kiloa ja grammaa siinä oli. Minulla ei ollut herätyskelloa, Hanna emäntä kävi aina herättämässä minut, hän oli tosi ystävällinen ihminen. Eräänä kesäamuna Hannan lehmät olivat karanneet ja hän etsi niitä, eikä ollut minua herättämässä. Heräsin siihen, kun eräs emäntä asiakas seiso sänkyäni vieressä ja sanoi:” Lähtisitkö antamaan minulle tavaraa kaupasta.” Kyllä sain äkkiä vaatteet päälleni ja itseni kaupan puolelle.

Kerran Anja tuli sinne kaupalle ihan paniikissa. Sinun on autettava nyt tässä asiassa. Asia olikin vakava. Hän oli lainannut Iida Tädin kansallispuvun juhannusjuhlija varten, alkoi sitä prässäämään. Rauta sellainen hellalla kuumennettava. Liekö prässirättikin liian ohut, mutta liivin alanurkasta paloi pala pois! Siinä oli vielä merkkauksiakin, samassa kulmassa. Oli siinä miettimistä, mitä tehdä? Hannalla oli ompelukone, se tuotiin kamariini. Mutta mistä paikkakangas? Sitten huomasimme, että hame on ihan samaa kangasta kuin liivi. Me leikkasimme ehkä n. 10 cm hametta kapeammaksi. Siitä palasta tehtiin liivin alakulma. Ne kirjailut, panimme mieleen minkälaisia, sitten purimme jäljellä olevat, halkaisimme langan ja sillä ohuemmalla merkkasin samanlaiset kuviot liivin kulmaan, ommelkin jäi niiden merkkausten alle melko lailla. Sen kerran Anja sitä pukua lainasi, eikä uskaltanut puhua tädille mitään. Varmaan monen kymmenen vuoden perästä minä kerroin tädille tämän tarinan. Hän sanoi, ettei hän huomannut siinä mitään.

Melkein ensi päivinä tutustuin Klemetin Railiin, hän oli opettajan sijaisena tien toisella puolella olevassa koulussa. Me kuljimme yhdessä tansseissa Alpuassa asti. Hänen Kosti veli oli myös aina siellä mukana. Olin Railin kotona yötäkin monta kertaa. Railin koti oli iso maalaistalo ja työt kävivät aina lypsillä. Raili halusi lukea seminaariin pääsyä varten tenttikirjoja, mutta ei kehdannut jäädä lukemaan, kun, toiset meni navettaan. Niinpä hän keksi:” Saisinko tulla sinulle asumaan nyt talvisydämeiksi, ja lukisin illat niitä läksyjä.” Tietysti lupasin. Jostain saatiin lainaksi pieni päästä vedettävä sänkykin hänelle. Meillä oli kovasti rattoisaa, kait hän silloin luki enemmän, kun minä olin vielä kaupassa, hänhän pääsi koulusta jo hyvissä ajoin. Kyllä hän ainakin sinne seminaariin sitten pääsi sellaiselle poikkeusluokalle.

Niin kului melkein vuosi siellä kauppiana, kylässä ei ollut edes sähköjä, mutta siellä elettiin ihan onnellisina. Hain seuraavana syksynä kauppakouluun Raaheen. Sinne pääsinkin, oli outoa ruveta 10 vuoden jälkeen koululaiseksi. Vähitellen se alkoi tuntua ihan mukavaltakin. Ei tullut mitään erikoisia vaikeuksiakaan. Olin vain lähtenyt kouluun, vaikken tiennyt pärjäisinkö ollenkaan. Olin aina keskitason yläpuolella kuitenkin. Me asuttiin kimpassa, serkku Kirsti, Kormanon Marjatta, meidän Anja ja minä. Teimme aina vuorotellen ruokaa. Meidän äiti lähetti joka viikko suuren paketin, siinä oli leipää, voita, pullaa tai korppuja ym. hyvää. Paketti tuli aina linja-autossa ja kävimme sen hakemassa autolta itse. Porukalla tehtiin aina tehtäviäkin, jos toinen ei osannut, neuvottiin toisiamme. Välikesäksi menin taas Vihannin kauppaan sijaisuuksia hoitamaan eri myymälöihin.

Kun seuraavana keväänä v.-53 valmistuin kauppateknikoksi, ehdotti äiti:” Jää nyt täksi kesäksi kotiin, kun et ole ollut kesälomallakaan pitkään aikaan ja Anjakin menee Ruotsiin täksi kesäksi.” Niin teinkin. Terttukin oli vielä kotona, hän oli ollut Limingan kansanopistossa talven. Meillä oli hauska kesä. Teimme kotona kaikkia töitä, lypsimme ja olimme heinäpellolla. Nuorisoseuralla kävimme usein. Sinä kesänä oli tanhu kurssit, täytyi harjoitella usein Limingassa pidettäviin nuorisoseurojen maakuntajuhliin. Sinne mentiin suurella porukalla tanhuesitykseen ja hauskaa oli kaikilla.

Saatuamme heinätyöt tehdyksi, alkoi minusta tuntua siltä, että voisi jo katsella työpaikkaakin itselleen. Sanomalehdessä oli paikka Oulun kaupunginvoudin konttoriin. Sinne minä sitten hakemukseni lähetin ja satuin pääsemään.

Oli muutettava Ouluun asumaan. Meidän naapuri, suntio oli jokin aika sitten muuttanut Ouluun. Pysin heille alivuokralaiseksi. He ottivatkin minut aluksi. Asuin tytär Liisan kanssa huoneessa yh-

dessä. Keittiössä kävin aamu- ja iltapalalla. Kaupungintalon ruokalassa, kävin syömässä kerran päivässä.

Yläkerrassa oli voudin konttori, jossa olin töissä. Viikonlopuksi matkustin aina kotiin Paavolaan.

Usein kävin koulutoverini Bettyn luona kylässä. Hän ehdotti, että hankitaan yhteinen asunto, ja muuttaisimme yhteen asumaan. Vuokrat olivat kalliita, yksin ei mitenkään kannattanut asua. Saimme huoneen yhdeltä pariskunnalta. Kauan emme siinä olleet. Isäntä olikin juoppo, rymisteli yöllä kaikki hereille, tulipa kerran omilla avaimillaan huoneeseemmekin. Seuraavaksi saimmekin oikein kaupunginviskaalilta huoneen vuokrattua, siinä oli oma sisäänkäynti ja wc, asunto oli ihan keski-kaupungilla. Teimme vuoroin ruokaa mitä keksimme. Keittolevy oli hellamme ja hyvin tultiin toimeen. Kävimme kävelyllä, katsoimme näyteikkunoita. Aina huomattiin, että jotain mukavaa vaatetta täytyi hankkia, kun entisiä ei ollut paljoa.

Aloin kunnan ilmoituksia seuraamaan. Kempeleeseen tulikin paikka auki toimistoapulaiselle. Niinpä hain siihen ja pääsin. Voudinkonttorista lähtiessä minulle ojennettiin pienet mokkalusikat, puoli tusinaa. Vouti piti puheenkin minulle, arveli ettei heidän konttorissa ole paljon etenemisen mahdollisuuksia. Kempeleessä ei ollut kunnan asuntoa silloin saatavissa. Jouduin yhteen pieneen helahuoneeseen, siellä oli ankeaa. Joka aamu piti sytyttää hellaan tuli, että sai jotain keitettyä. Aika pian joku kunnan miehistä sai kysytyä paremman huoneen. Siinä talossa oli keskuslämmitys, sain keittää talon keittiössä. Isäntä ja rouva toimistoapulainen oli paikkakuntalainen. Asunnossa oli puulämmitys ja hella, mutta oli hyvät koivupuut, eikä ollut vaikea sytyttää. Hankin keittolevyn, ettei tarvinnut lämpimillä ilmoilla hellaa kuumentaa. Bettykin oli muuttanut Rantsilan kuntaan kirjjanpitäjäksi. Usein kävimme toistemme luona kyläilemässä viikonloppuina. Kävimme nuorisoseuralla tansseissa, olihan siellä aina hauskaakin.

Sitten Betty kehotti minua hakemaan Tuusulan kunnallisopiston kirjjanpitäjän kurssille, kun hänkin oli sinne menossa. Ensin käytiin kirjeopiston kurssi ja sitten haettiin ja päästiin kurseille. Se kesti kaksi ja puoli kuukautta. Seuraavana vuonna rupesin hakemaan kirjjanpitäjän paikkaa itselleni.

Kerran oli lehdessä Koskenpään kirjjanpitäjän paikka auki. Toimistoapulainen Martta sanoi heti, että hae sinne, varmaan pääset. Siellä on Kempeleeltä kunnansihteeri, Salosen Kerttu, jolla oli parhaat paperit kurssilta, mutta kun kunnalla ei ollut kunnan asuntoa perheelle, eikä miehellekään sopivia töitä. Kun sitten olin tavaroineni kanssa Keuruun asemalla, hommasi asemamies minulle pakkiauton, jolla pääsin yhtä kyytiä Koskenpäälle. Toiveeni oli, että näkyisi järvi ikkunaan. Muistan, kuinka otti sydänalasta, kun auto laski kovaa kyytiä Porkkamäkeä alas. En muista kuka auttoi

lipaston ym. raskaan ylös kantamisessa. Sain kuitenkin pian vähät tavarani paikoilleen ja menin töihin. Kertut ihmettelivät, kuinka äkkiä selvisin. Temosen Kerttu oli toinen Kerttu, eikä meitä muita ollutkaan toimistossa töissä siihen aikaan. Minä asuinkin kauan yhdessä kamarissa, jossa oli hella tavallisessa komerossa, vesi eteisen vessassa ja sekin oli yhteinen kunnansihteerin kanssa. Hyvin meillä meni, ei ollut mitään vaikeuksia. Kertulla oli kaunis punavalkoinen vene, usein kesällä työstä päästyä otimme eväät ja lähdimme soutaen jonnekin Pettämän rannalle uimaan ja aurinkoa ottamaan. Aina teimme pienen tulen, jossa keitettiin kahvia ja paistettiin makkaraa. Sellainen elämä oli minusta Paavolan ja Kempeleen jälkeen kerrassaan ihanaa.

Seuraavana sunnuntaina lähdin samassa talossa asuvan kunnankätilön kanssa kävelyille. Hän oli ikäiseni tyttö, Tyyne Mäkinen nimeltään. Silloin tuli kaksi poikaa meitä vastaan, sanoivat päivää, Tyyne tunsivat heidät. Kun, menimme vähän matkaa, Tyyne sanoi:” Airevuon Kalervo sinun kannattaa ottaa lukuun.” Tulihan se sitten aika pian otettuakin. Olimme illalla tansseissa Pirtillä. Siellä Kale haki tanssimaan ja pyysi viikolla tulemaan koululla lentopalloa pelaamaan. Enhän edes osannut, mutta eihän sillä niin väliä ollut, sinnehän nuoriso tuli samalla toisiaan tapaamaan. Pelattiin miten kukin osasi. Sieltä Kale sitten minut saatteli kotiin, se oli 30.11, Antin päivänä.

Kesällä olimme porukalla Kyllästin Kalevin ja Varjorannan Salmen kanssa. Lainasimme veneen kunnansihteeriltä, kun hän oli matkustanut kesälomaksi pois paikkakunnalta. Menimme myös pyöräretkelle Jousniemen hiekalle ja veneellä Salosveden saariin, joissa teltaillimme.

Vuonna -61 alkukesästä kävimme Jyväskylässä kihlanostomatalla. Ostimme melko paksut sormukset, silloin oli oikein leveät muotia, mutta ei minun sormessani ollut sellainen kaunis, tyydyin kapeampaan. Pappa, Kalervon isä oli hänen lähtiessään sanonut, osta hyvät kihlat. Sain paksun kultaisen rannerenkaan silloin kihloiksi myös. Menimme Laitalaan. Olimme ostaneet pienen täytekakun. Saimme kukkia tuliaisiksi. Aina-anoppi kantoi pyöreän pöydän ulos pihamaalle, liinat ja kahvikupit tulivat myös. Joimme kahvit kotiväen kanssa. En muista siellä olleen muita kuin, ehkä nuoret pojat, Timo ja Kyösti, jotka olivat silloin kotona.

Häät pidettiin sitten heinäkuun 23 päivänä Laitalassa, pienet vihkiäiset, vain omat sisarukset ja vanhemmat olivat paikalla. Kalervo halusi häät pidettäväksi Koskenpäällä, eikä Paavolassa asti. Silloin oli Taimilla ja Sinikalla ihan pikkuiset sen kesän vauvat, he eivät olisi sinne asti lähteneet matkustamaan. Silloin ei ollut omia autojakaan kenelläkään.

Meidät vihittiin kirkossa kirkonmenon jälkeen. Esko kuljetti autollaan kirkkoon ja taas Laitalaan. Tuli häihimme parit kuokkavieraatkin aivan sattumalta. Papan veli Väinö ja hänen tyttärensä perhe. Kalervon kummisetä tuli kutsuttuna, hän on nimeltään Tuomas Holttinen.

Miehet alkoivat jossain vaiheessa Kalelta kyselemään, että missä aiotte asua. Kale vastasi jotenkin näin:” viides puu, neljäs oksa!”

Hilkan tekstin tiivistänyt Karjalasta tähän asti, Olavi Hyvönen

Hilka Airevuo, os. Tuunainen, Tuomaan tytär

2.3.1928 - 2.7.2017